

केन्द्रीय कार्यालय

हरिहरभवन, ललितपुर
पोष्ट बक्स नं. : ११८२, काठमाडौं
इमेल : nhrc@nhrcnepal.org
फोन नं. : ०१-५०१००१५, १६, १७, १८
वेब साइट : www.nhrcnepal.org
फ्याक्स : ०१-५५४७९७३, ५५४७९७५
हटलाइन : ५० १० ०००

क्षेत्रीय कार्यालयहरू

विराटनगर, बर्गाछी चौक
फोन नं. : ०२१-४६१९३१, ४६१०९३
फ्याक्स : ०२१-४६११००

जनकपुर, देवीमार्ग
फोन नं. : ०४१-५२७८११, ५२७८१२
फ्याक्स : ०४१-५२७२५०

पोखरा, जनप्रिय मार्ग
फोन नं. : ०६१-४६२८११, ४६२८२२
फ्याक्स : ०६१-४६५०४२

नेपालगञ्ज, शान्तिनगर
फोन नं. : ०८१-५२६७०७, ५२६७०८
फ्याक्स : ०८१-५२६७०६

धनगढी, उत्तर बेहेडी
फोन नं. : ०९१-५२५६२१, ५२५६२२
फ्याक्स : ०९१-५२५६२३

उप-क्षेत्रीय कार्यालयहरू

खोटाङ, दिक्तेल
फोन नं. : ०३६-४२०२८४

रुपन्देही, बुटवल
फोन नं. : ०७१-५४६९११

जुम्ला, खलङ्गा
फोन नं. : ०८७-५२०२२२

‘मोकोनदा दिमदिमरि मिहला थोप्ताड
सान्ति थेन बिकास्ला आधार’

मिहला थोप्ताडला गोनोन तोबा तामजुगु

(मानव अधिकार सम्बन्धी जान्ने पर्ने कुराहरू)

तामाङ संस्करण

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग

हरिहरभवन, ललितपुर, नेपाल

“मोकोन्दा दिम्दिम्रि म्हिला थोप्ताड
सान्ति थेन बिकास्ला आधार”

म्हिला थोप्ताडला गोनोंन तोबा तामजुगु

राष्ट्रीय मानव अधिकार आयोग
हरिहरभवन, ललितपुर
२०७२

थुत्पोन : मा. गोविन्द शर्मा पौड्याल थेन
सूर्य बहादुर देउजा
छिपा : राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग,
हरिहरभवन, ललितपुर, नेपाल
छिपा कुनु : असार २०७२
संस्करण : गिक्छा
प्रति : ५००
प्रतिवेदन नं. : रा.मा.अ.आ. १९७
छिखाड : दीप किरण प्रिन्टिङ्ग एण्ड ट्रेडर्स
अनामनगर, काठमाडौं
फोन् : ०१-४२१५४६०, ९८५१०७३१४८
सर्वाधिकार : राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग, नेपाल ।

राष्ट्रीय मानव अधिकार आयोगला दान्पोजुगु

चोहो: माननीय पाल अनूपराज शर्मा
मुल्मि: माननीय पाल प्रकाश शर्मा वस्ती
मुल्मि: माननीय पाल सुदीप पाठक
मुल्मि: माननीय पाल मोहना अन्सारी
मुल्मि: माननीय पाल गोविन्द शर्मा पौड्याल

सेमताम

दोक्से डाच्छा म्हिला थोप्ताड आयोग ऐन, २०५३ आन्सार स्थापना ताबा ह्युल्सा म्हिला थोप्ताड आयोग स्वतन्त्र थेन स्वायत्त ह्युल्सा गेन्दुन हिन्ना । लिसाड अन्तरिम ह्युल्ग्याल्ठिम, २०६३ से चुदा ह्युल्ग्याल्ठिमरि थान्जि । आयोगला ह्युल्ग्याल्ठिमला हैसियत कायम तामाहेन्से म्हिला थोप्ताड आयोग ऐन, २०५३ दा खारेज लासि म्हिला थोप्ताड आयोग ऐन २०६८ आन्सार आयोगका ग्येजुगु व्यवस्थित लाबा मुला । म्हिला थोप्ताडला प्रभावकारि सड्छन थेन सम्बर्द्धन लाबा आयोगला ग्रेन ग्यात ताबासे स्थापना तामा हेन्छन आयोग म्हिला थोप्ताडला सड्छन थेन प्रवर्द्धन ग्येरि क्रियासिल तासि खाबा मुला । नेपालसे म्हिला थोप्ताडला चौबीस ओटा मोक्ह्युल्सा अभिलेखजुगुला पक्छ ह्युल तासि म्हिला थोप्ताडला सम्मान थेन सड्छन लाबारि प्रतिवद्धता लाबा अवस्था मुला । चुराड्लासिन, गोर कु थेबा महासन्धिरि गोर निस महासन्धिला पक्छह्युल ताबा नेपालसे ह्युल्ग्याल्ठिम थेन ग्याल्ठिमजुगुमा समेत होजान अनुरूप नागरिक थेन म्हिला थोप्ताडजुगु सुनिस्चित लाबा दायित्व मुला । म्हिला थोप्ताड सड्छन थेन सम्बर्द्धन लाबा प्रमुख कर्तव्य हिन्ना । चु आयोगसे "मोकोन्दा दिम्दिम्रि म्हिला थोप्ताड शान्ति थेन बिकासला आधार" भन्ने नारा थोसि म्हिला थोप्ताडला मोक्ह्युल्सा एवम ह्युल्सा अभिलेखजुगुरि उल्लेख मुबा थोप्ताडजुगुला तामरि चेतना, सिक्छा थेन सूचनारि पहुँच अभिवृद्धि लाबा उद्देश्यका साथ ह्युल्सा म्हिला थोप्ताड आयोगसे नेपाल्ला ह्युल्ग्याल्ठिम, म्हिला थोप्ताड आयोग ऐन थेन म्हिला थोप्ताडला विभिन्न सन्धि सम्झौतारि चिसि, "मानव थोप्ताडला नोन् तोबा तामजुगु" तामला चु पुस्तिका छिसि जमर्को लाबा मुला । आयोगग्याम छिपा म्हिला थोप्ताड प्रस्नोत्तर सड्गालोदा सरलिकृत थेन परिर्माजन लाबा चु पुस्तिकारि म्हिला थोप्ताडला मोकोन् विषयवस्तु थेन अभिलेखजुगुदा थान्बारि आखाम्साइ नोन म्हिला थोप्ताडला आधारभूत अवधारणाजुगुदा प्रश्नोत्तरला स्परि गोबा तामरि प्रस्तुत लाबासे सर्वसाधारणजुगुदा गोबारि सजिलो ताला बिबा म्हान्बा मुला । चुराड्लासिन् मोकोन्ला दिम् दिम्रि म्हिला थोप्ताड अभियान्दा

सार्थकता दोन्बारि चु पुस्तिकासे रोलाला बिसि म्हान्बा मुला ।
पुस्तिकादा प्रबर्द्धन थेन वकालतला नेतृत्व लाबा आयोगका माननिय
सदस्य गोविन्द शर्मा पौड्याल्दा बिसेस् थुजेछे पिन्ला । चु
पुस्तिकाला तयारि, सम्पादन थेन छिपारि रोलाबा आयोगरि ग्ये लाबा
सुर्य बहादुर देउजा, खिमानन्द बस्याल्, थेन मोकोन कर्मचारिजुगुदा
हार्दिक थुजेछे मुला ।

अनुपराज शर्मा
अध्यक्ष
राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग
माघ २०७१

क्रमांक	पेज
१. महिला थोप्ताड	१
२. ह्युल्सा महिला थोप्ताड आयोग	७
३. नागरिक थेन ग्लेठिम्ला थोप्ताड	१६
४. आर्थिक, ह्युल्बाला थेन रेम्ठिम्ला थोप्ताड	१९
५. जातिय बिभेद विरुद्धला थोप्ताड	२२
६. म्रिङ्कोलाजुगुला थोप्ताड	२५
७. यातना विरुद्धला थोप्ताड	२८
८. कोलाजुगुला थोप्ताड	३०
९. आप्रवासि पाल्मकजुगुला थोप्ताड	३३
१०. अपाङ्गता ताबा म्हिजुगुला थोप्ताड	३७
११. बलपूर्वक बेपत्ता विरुद्धला थोप्ताड	३९
१२. मोक्ह्युल्सा महिला ह्युल्ठिम	४०
१३. आदिबासिजुगुला थोप्ताड	४३

म्हिला थोप्ताड

१. महिला थोप्ताड बिबा तिला हिन्ना ?

ताम दोबा: महिला थोप्ताड बिबा म्हिदा आत्मसम्मानपुर्बक चिबारि आरेना आताबा साइ हिन्ना । चु साइ याड्बा म्हिला नइसर्गिक हक हिन्ना, जुन परिपुर्ति आतामा वा हनन तामा दाबि लासि किन्बारि खाम्ला । महिला थोप्ताड म्हिदा म्हि ताबासे प्राकृतिक रूपरि याड्मुला । होजासे लामा महिला थोप्ताडदा खास तामरि जन्मसिद्ध थोप्ताड वा नइसर्गिक थोप्ताड नोन बिमुला । पोसिलो चाबा फोनाड चाबारि याड्बा, आधारभुत सिक्छा अनिवार्य थेन निःसुल्क याड्बा, आधारभुत स्वास्थ्य सेवा याड्बा, मोकोन्सरह च्योच्यो व्यवहार याड्बा, बिचार थेन अभिव्यक्ति स्वतन्त्रता याड्बा, राड्दा असर ताबा विसयला निर्णय लाबा प्रक्रियारि सहभागि ताबारि याड्बा, पेसा थेन रोजगारि दाम्बारि याड्बा आदि महिला आधारभुत थोप्ताड हिन्ना ।

२. महिला थोप्ताडदा ऐनसे खाराड्लासि परिभाषित लाबा मुला ?

ताम दोबा: म्हिसे म्हिलान हइसियत्रि मर्यादित तासि सोबारि आवश्यक ताबा मोकोन आधिकारजुगुदा महिला थोप्ताड बिमुला । ह्युल्सा महिला थोप्ताड आयोग ऐन २०६८ से "महिला थोप्ताड" बाबा महिला जिबन, स्वतन्त्रता, च्योच्यो थेन मर्यादाथेन सम्बन्धित ह्युल्ग्याल्ठिम थेन स्यान प्रचलित ग्याल्ठिमग्याम दोन्बा थोप्ताड मान्तोला । होजा ताम्से नेपाल पक्छ ताबा महिला थोप्ताडला मोकह्युल्सा सन्धिरि मुबा थोप्ताडदा नोन पाड्बा मुला बिसि परिभासा लाबा मुला ।

३. महिला थोप्ताडका टा ताम तिला हिन्ना ?

ताम दोबा: महिला थोप्ताडका सिद्धान्त पाड्बा महिला थोप्ताड दस्तावेजला सार हिन्ना । चुनोन सिद्धान्तजुगुदा सेम्रि थान्बा थेन अभ्यासला आधाररि ज्हेन महिला थोप्ताड सम्भव मुला । दिरि ब्रिबा तामदा महिला थोप्ताडला आरेनआताबा (मुलभुत) सिद्धान्त हिन्ना:

विश्वव्यापकता: म्हिला थोप्ताडला सिर्जना मोकह्युल्सा ग्याल्टिमसे लाबासे चु बिस्वव्यापि तामुला । म्हिसे म्हि ताबा कारन याड्बा थोप्ताड तामा म्हिला थोप्ताडला प्रावधान बिस्वला मोकोन म्हिला च्योच्योस्मसे लागु तातोला ।

च्योच्योता थेन अबिभेद: म्हिला थोप्ताडला मुल मर्म म्हिला आत्मसम्मान हिन्ना । चुराड लासिन बिभेदसे आत्मसम्मानदा निसेध लामा च्योच्योता थेन बिभेदरहित म्हिला थोप्ताडला कार्यान्वयन अत्यन्त महत्वपुर्न मुला । मोकोन म्हिला थोप्ताड मोकोन म्हिसे च्योच्यो उपभोग लाबारि याड्तोमुला । ग्याल्टिम प्रयोग लामा खाचिबाइ म्हिला गुड्रि जात, जाति, वर्ण, धर्म, लिङ्ग, वर्ग, जन्म (खाराड्बा कुलरि केबा हिन्ना), सारिरिक अवस्था (जस्तै- अपाङ्गता, एचआइभि सङ्क्रमण) थेन स्यान खाचिबाइ आधाररि बिभेद लाबारि आतामुला । ग्याल्टिमला हाच्छा मोकोन च्योच्यो तामुला । मोकोनसे च्योच्यो राड्ला थोप्ताड उपभोग लाबारि खाम्गाइ बिसि राड्ला थोप्ताड दाबि थेन संरछन लाबारि आखाम्बा कमजोरबर्गला थोप्ताड सुरक्षित लाबारि ह्युल्सासे प्राथमिकता पिन्तोला ।

अहस्तान्तरनियता: म्हिला थोप्ताडला टा साइ बिबा म्हिला आत्मसम्मान तेन्बा हिन्ना । जिवनला थोप्ताड बिबा आत्मसम्मानथोसि सोबारि याड्बा थोप्ताड हिन्ना । म्हिला आत्मसम्मानबिना म्हिला जिवन म्हेमुइ राड्बा तामा खाचिबाइ म्हिदा थेला खाचिबाइ थोप्ताडग्याम् बन्चित लाबारि आयाड्मुला । म्हिला थोप्ताड स्यान्दा पिन्बारि नोन् आयाड्मुला ।

अन्तरनिर्भरता: म्हिला थोप्ताड अबिभाज्य मुला । चुराडलासिन् थेनिजुगु गिक्-आर्कोथेन अन्तरनिर्भर थेन अन्तरसम्बन्धित नोन् मुला । पाङ्गे: स्वास्थ्यला थोप्ताड पुरा ताबारि चाबासाइ, क्युइ, सफा बाताबरन, यातना बिरुद्ध, च्योच्योता लगायत ल्हानान थोप्ताड कोइना लातोबा मुला । होराड् लासिन् चाबासाइ थोप्ताड कोइना लाबारि रोजगारि, पेसा ब्यबसाय थेन रोजगारिला थोप्ताड कोइना लातोला ।

अबिभाज्यता: म्हिला थोप्ताडदा थेला कार्यान्वयनला सन्दर्भरि चु थोप्ताड पिन्बा/आपिन्बा बिसि बिभाजन लाबारि आयाड्मुला । म्हिला थोप्ताड अबिभाज्य तामुला बिबा मान्यता थान्बा तामुला ।

४. म्हिला थोप्ताडदा फेबारि ताला ?

ताम दोबा: मोकोन किसिम्ला थोप्ताड अन्तरनिर्भर थेन अबिभाज्य ताबासे म्हिदा होजा थोप्ताड फेसि पिन्बारि पिन्बारि आयाड्मुला । म्हि गिक्दा पोसिलो थेन पर्याप्त खाना, सिक्छा, स्वास्थ्यला थोप्ताड आपिन्बा हिन्साम् पाड्बारि याड्बाला खाचिबाइ सार आतामुला । होराड् लासि चाबा थुड्बा, क्वान, दिम्ला थोप्ताड पिन्साइ राड्से म्हान्बाराड्ले ब्रबारि, पाड्बारि, सड्गठित ताबारि आपिन्बा हिन्साम् थेला जिबन मर्यादित आतामुला ।

५. नागरिक थेन ग्लेठिम्ला थोप्ताड खाराड्बा थोप्ताड हिन्ना ?

ताम दोबा: म्हिला थोप्ताडला विस्वव्यापि घोसनापत्र थेन नागरिक थेन ग्लेठिम्ला थोप्ताडला मोक्हयुल्सा अनुबन्धसे दिरि ब्रिबाराड्बा थोप्ताड्जुगु दोन्बा मुला :

जिबनला थोप्ताड: हरेक म्हि सोबारि याड्बा थोप्ताड ताबा, चुला ग्याल्ठिमग्याम् संरछन लाबा थेन स्वेच्छाचारि ढङ्ग्याम् खालाइला नोन् केवा आब्यान्बा उल्लेख मुला । चुराड्लासिन् १८ दिडबिमा दिला थेन जिउन्हिलादा मृत्युदन्ड पिन्बारि आताबा, खाम्देदोना मृत्युदन्ड उन्मुलन लातोबा, मृत्युदन्डला सजाय ताबा म्हिदा माफि वा दन्ड कटौतिला माग लाबा थोप्ताड ताबा राड्बा ताम चु न्हाड्रि तामुला । चु थोप्ताड सड्कटकालरि नोन हरन लाबारि आयाड्बा उल्लेख मुला । (अनुबन्धला धारा ६)

यातनाविरुद्धला हक: चु हकन्हाड्रि खालाइदा नोन् यातना आपिन्बा, क्रूर, अमानबिय वा अपमानजनक व्यवहार आलाबा थेन खालाइथोरि नोन् थेला मन्जुरिबिना लुइला अनुसन्धान लाबारि आयाड्बा ताम तामुला । चु थोप्ताड नोन् सड्कटकालरि नोन हरन लाबारि आयाड्मुला (धारा ७) । यातना थेन क्रूर, अमानबिय

व्यवहारविरुद्ध छुट्टोन महासन्धि नोन् मुला । चुरि नेपाल पक्छ तासिजिन्बा मुला ।

दासताविरुद्धला हकः चु न्हाङ्गि खालाइदा नोन् दासत्वमा आथान्बा, दासत्व थेन दास ब्यापार निषेध बाला, खालाइदा बाँधा स्रमिकरि आथान्बा ताम सङ्कटकालरि नोन् हरन लाबारि आयाङ्गबा थोप्ताङ्ग म्हान्बा मुला । चुदा ख्वासि चु थोप्ताङ्ग न्हाङ्गि खालाइदा नोन् थेला सेम आताबा ग्येः लाबारि वा अनिवार्य ग्ये लाबारि आकुल्बा ताम नोन् ताला । (धारा ८)

स्वतन्त्रता थेन सुरक्षाला थोप्ताङ्गः खालाइदा नोन् स्वेच्छाचारि ढङ्गसे बाबा वा थुनारि थान्बा ग्ये आलाबा, पुलिससे व्हाबा म्हिदा होजा दुयुरिन् बाबाला कारन थेन आरोप्ला जानकारी पिन्बा, पक्राउ लाबा म्हिदा यथासाक्य योनान् मुद्दा थाइबा थोप्ताङ्गखेन्पोला ओन्साङ्गरि प्रस्तुत लातोबा, अकानुनि थुनारि थान्बा छतिपुर्ति माग लाबा थोप्ताङ्ग ताबा ताम् चु न्हाङ्गि ताला । (धारा ९)

मानवोचित व्यवहारला थोप्ताङ्गः चु न्हाङ्गि थुनारि थान्बा म्हि थेन कैदिदा मानबिय थेन सम्मानजनक व्यवहार लाबा, अभियुक्त (अपराधला अभियोग ताबा म्हि) थेन अपराधिला सजाय याङ्गबा म्हिदा थेन कोलाजुगुला अभियुक्तदा थेबा म्हिग्याम् अलग थान्बा थेन कैदरि थान्मा कैदिला सुधार थेन पुनर्स्थापना लाबा हिसाबसे व्यवहार लाबा थोप्ताङ्ग मुला ।

६. आर्थिक, ह्युल्बा थेन रेमटिमला थोप्ताङ्ग खाराङ्गबा थोप्ताङ्ग हिन्ना ?

ताम दोबाः आर्थिक, ह्युल्बा थेन रेमटिमला थोप्ताङ्ग अनुबन्धसे दिरि ब्रिबाराङ्गबा थोप्ताङ्गजुगु दोन्बा लामुला :

- च्योच्योताला थेन बिभेद् विरुद्धला थोप्ताङ्ग
- रोजगारिला थोप्ताङ्ग
- सङ्गठन थेन ट्रेड युनियनला थोप्ताङ्ग

- ह्युल्बाला सुरक्षाला थोप्ताड
- परिवारला सड्रछनला थोप्ताड
- आर्थिक ह्युल्बाला सोसनग्याम् सुरक्षा याड्बा थोप्ताड
- खाना, कपडा थेन आवासला थोप्ताड
- स्थास्थ्यला थोप्ताड
- सिक्छाला थोप्ताड
- रेमठिम्रि पोकिन्बारि याड्बा थोप्ताड ।

७. म्हिला थोप्ताडला सड्रछन बिबा तिला हिन्ना ?

ताम दोबा: म्हिला थोप्ताडला सड्रछन बिबा खालाइला थोप्ताड उल्लड्घन ताबारि छ्याड्बा अवस्थारि उल्लड्घन ताबाग्याम् गुबा, ताजिन्बा मुसाम होजा थोप्ताड बहालि लाबा ग्ये बिसि गोतोबा मुला । म्हिला थोप्ताड सड्रछन लाबारि नाग्रिक्दा खाचिबाड् किसिम्ला हानि ताबारि थेन थोप्ताड उल्लड्घन लाबा थोप्ताडदा जिम्मेवार सोसि ह्युल्ठिम आन्सार कारबाहि लाबा थेन पिडित पच्छदा छतिपुर्तिलगायत्ला उपयुक्त ग्याल्ठिमरि उपचार पिन्बा हिन्ना । म्हिला थोप्ताड सड्रछन लाबारि म्हिला उजुरिजुगुला आधाररि आलाना ह्युल्सासे राड्सेन थोप्ताड परिपुर्तिला अनुगमन लाबा ग्ये लातोमुला । चुराड् लासिन म्हिला थोप्ताड सड्रछन लाबारि सरकारि निकाय, अदालत, म्हिला थोप्ताड आयोगलगायतला प्रसासनिक संयन्त्र स्थापना लाबा चुराड्लासिन थोप्ताडवाला, कर्तव्यवाला थेन आम नागरिकरि थोप्ताडप्रतिला सजगता महत्वपुर्ण तामुला ।

८. गोर् कु ग्रेन् महासन्धि बिबा तिला हिन्ना ?

ताम दोबा: म्हिला थोप्ताडला सड्रछन थेन सम्बर्द्धनदा सोबा महासन्धिजगुगुरि गोर् कु महासन्धिरि हस्ताक्षर लाबा पक्छ ह्युल्जुगुसे ब्याबस्था लाबा थोप्ताडजुगुला प्रचलन गादे पालन लाजि वा आलानि बिसि अनुगमन लाबा ब्याबस्था गोर कु महासन्धि मुला ।

१. जातिय विभेदला महासन्धि, १९६५
२. नागरिक थेन ग्लेठिम्ला थोप्ताडला महासन्धि, १९६६

३. आर्थिक, ह्युल्बा थेन रेमठिम थोप्ताडला महासन्धि, १९६६
४. म्रिङ्कोला थोप्ताडला महासन्धि, १९७९
५. यातना बिरुद्धला थोप्ताडला महासन्धि, १९८४
६. कोलाजुगुला थोप्ताडला महासन्धि, १९८९
७. आप्रबासि ग्येलाबा थोप्ताडला महासन्धि, १९९०
८. बालपूर्वक लाबा बेपत्ताला महासन्धि, २००६
९. अपाङ्गजुगुला थोप्ताडला महासन्धि, २००६

चु गोरकु महासन्धिजुगुरि जबर्जस्ती बेपत्ता लाबा महासन्धि लागु ताबा आरे बिसाम नेपाल आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगुला थोप्ताडला महासन्धिला पक्छ ह्युल ताजिन्बा आरे ।

९. म्हिला थोप्ताड सङ्रछनला सङ्युक्त रास्ट सङ्घला संयन्त्र खाराडबा मुला ?

ताम दोबा: सन् १९४५ रि स्थापना ताबा सङ्युक्त रास्ट सङ्घ न्हाङ्गि म्हिला थोप्ताडला सङ्रछनदा गोर न्हि संयन्त्र मुला: गिकछा) सन्धिरि आधारित संयन्त्र (Treaty Based Bodies) चुसे महासन्धि कुरि लाबा ब्याबस्था अनुगमन लामुला । न्हिछा) बडापत्ररि मुबा संयन्त्र (Charter Based Bodies) हिन्ना । चुसे महासन्धि गोर कुला पक्छ ताबा थेन आताबा सङ्युक्त रास्ट सङ्घला मोकोन् सदस्य ह्युलरि म्हिला थोप्ताडला अनुगमन लामुला ।

१०. मावनीय ग्याल्ठिम बिबा तिला हिन्ना ?

ताम दोबा: मानबिय ग्याल्ठिम बिबा सशस्त्र द्वन्द्वला दुयुरि मानव जिबनला रक्छा लाबारि किन्बा सर्वमान्य विधि थेन प्रक्रियाला सङ्गालो हिन्ना । चुसे द्वन्द्वरि खाएमाइ सामेल नताबा म्हि वा वर्तमानरि द्वन्द्वरि आरेबा म्हिला सङ्रछन लामुला । द्वन्द्वला दुयुरि द्वन्द्वला पक्छजुगुसे नागरिक जमात थेन द्वन्द्वरि संलग्न लडाकुजुगुदा स्पष्ट थेन पृथक लातोला । खाचिबाइ हालतरि नागरिक जमातदा आक्रमण लाबारि आयाङ्मुला । होराङ्बा आक्रमण लडाकुरि सैन्य प्रयोन ताबारि खाम्ला । म्हिला थोप्ताड

थेन मानबिय ग्याल्ठिम न्हिलान उद्देश्य म्हिदा ताखाम्बा
दुःखग्याम् सोनालाबा हिन्ना ।

ह्युल्सा म्हिला थोप्ताङ्क आयोग

११. ह्युल्सा म्हिला थोप्ताङ्क आयोग तिला हिन्ना ?

ताम दोबा: ह्युल्सा म्हिला थोप्ताङ्क आयोग म्हिलाला थोप्ताङ्क सङ्ग्रहन थेन सम्बर्द्धनदा तेन्बारि सोबा ह्युल्ग्याल्ठिमला निकाय हिन्ना । म्हिलाला थोप्ताङ्क आयोग ऐन, २०५३ आन्सार २०५७ जेठ १३ गते स्थापित चु आयोगदा नेपाल्ला अन्तरिम ह्युल्ग्याल्ठिम, २०६३ ला भाग १५ न्हाङ्कुरि ह्युल्ग्याल्ठिमला धारा १३१ देखि १३३ रि ह्युल्ग्याल्ठिमला निकाय सोबा मुला । ह्युल्सा म्हिलाला थोप्ताङ्क आयोग ऐन, २०६८ जारि तामाहेन्से आयोगला ग्यातजुगु चुनोन् आइन न्हाङ्कुरि तासि खाबा मुला । म्हिलाला थोप्ताङ्कला प्रभावकारि सङ्ग्रहन थेन प्रबर्द्धन लाबा आयोगला ग्ये: ताबासे स्थापनाकाल हेन्सेन आयोग आयोग म्हिलाला थोप्ताङ्कला सङ्ग्रहन थेन प्रबर्द्धनला ग्येरि क्रियासिल मुला ।

१२. पेरिस सिद्धान्त बिबा तिला हिन्ना ?

ताम दोबा: ह्युल्सा म्हिलाला थोप्ताङ्क गेन्दुन्जुगुला स्वतन्त्रता थेन स्वायत्तता होत्छेम चु गेन्दुन्जुगुला ग्ये:, कर्तव्य थेन थोप्ताङ्कजुगुला ताम्रि निर्देसन लाबारि सन् १९९१ रि पेरिसरि ताबा ह्युल्सा म्हिलाला थोप्ताङ्क गेन्दुन्जुगुला सम्मेलनग्याम् पारित् तासि सन् १९९३ रि सङ्क्युक्त रास्ट सङ्घग्याम् पेरिस सिद्धान्त जारि लाबा मुला (तुन्बारि चुदा पेरिस सिद्धान्त बिमुला) । पेरिस सिद्धान्तसे आयोगला स्वतन्त्रता थेन स्वायत्तता, गठन प्रक्रिया, तोदे आर्थिक स्रोत सहितला आर्थिक स्वतन्त्रता, म्हिलाला थोप्ताङ्क सङ्ग्रहन थेन सम्बर्द्धनदा तोदे कार्याधिकार लगायतला ताम्दा थान्बा मुला । होजान् सिद्धान्तरि आधारित तासि ह्युल्सा म्हिलाला थोप्ताङ्क आयोग नेपाल्ला स्थापना ताबा हिन्ना । होजान् सिद्धान्तला आधाररि म्हिलाला थोप्ताङ्क गेन्दुन्जुगुला मोक्ह्युल्सा समन्वय समितिसे ह्युल्सा म्हिलाला

थोप्टाड गेन्दुन्जुगुला बर्गिकरन लाबा मुला । चु न्हाड्रि चु
आयोग स्थापना कालहेन्सेन 'ए' हइसियतरि मुला ।

१३. नेपाल्ला अन्तरिम ह्युल्ग्याल्टिम, २०६३ रि आयोगला गठनला
तिला ब्याबस्था मुला ?

ताम दोबा: आयोगका पदाधिकारिजुगुला नियुक्ति बहुलवादला
सिद्धान्तरि आधारित तासि ह्युल्ग्याल्टिमला परिसदला
सिफारिसरि संसदीय सुनुवाइ लिसाड ह्युल्चोहोग्याम् ताबा थेन
आयोगला पदाधिकारिजुगुला डु दिडला कार्यकालला ब्याबस्था
लाबा मुला । आयोगरि अध्यक्ष लगायत स्यान् गोर ब्लि
सदस्यजुगु लासि गोर ड्हा पदाधिकारि चिबा ह्युल्ग्याल्टिमरि
ब्याबस्था लाबा मुला । म्हिलाला थोप्टाडला सड्रछन थेन
सम्बर्द्धनला थुमरि विशिष्ट योगदान पिन्बा सर्वोच्च अदालतला
प्रधान न्यायाधिस वा न्यायाधिस पदग्याम् सेवा निवृत्त म्हि वा
म्हिला थोप्टाडला सड्रछन थेन सम्बर्द्धन वा समाज सेवाला
थुमरि क्रियासिल ख्यातिप्राप्त म्हिजुगुग्याम् म्हेन्दो गिक चोहो
नियुक्त लाबा ब्याबस्था मुला । होराड् लासिन् म्हिला थोप्टाडला
सड्रछन थेन सम्बर्द्धन वा समाज सेवाला थुमरि ग्येलासि खाबा
बिसिस्ट योगदान पिन्बा ख्यातिप्राप्त म्हिजुगुरि म्रिड्कोला
सहितला विविधता ताबा लासि गोर ब्लि सदस्यजुगुला नियुक्ति
ताबा ब्याबस्था अन्तरिम ह्युल्ग्याल्टिमरि लाबा मुला ।

१४. ह्युल्सा म्हिलाला थोप्टाड आयोगला कर्तव्यजुगु तिला तिला
हिन्ना ? होजा कर्तव्य पुरा लाबारि आयोगसे खाराड्बा ग्येजुगु
लामुला ?

ताम दोबा: नेपाल्ला अन्तरिम ह्युल्ग्याल्टिम २०६३ ला धारा
१३२ रि ह्युल्सा म्हिला थोप्टाड आयोगला ग्यात, कर्तव्य थेन
थोप्टाडला ताम मुला । चु आन्सार् म्हिलाला थोप्टाडला
सम्मान, सड्रछन थेन सम्बर्द्धन थेन होजाला प्रभावकारि
कार्यान्वयन्दा सुनिश्चित लाबा आयोगला प्रमुख कर्तव्य हिन्ना ।
चु कर्तव्यजुगु पुरा लाबारि ह्युल्सा म्हिला थोप्टाड आयोगसे
दिरि ब्रिबा ग्येजुगु लाबा लामुला:

- (क) खाचिबाइ म्हि वा समुहला म्हिलाहला थोप्ताड उल्लङ्घन वा होजाला दुरुत्साहन ताबारि पिडित म्हि राङ्सेनं वा थेव्हानासे खालाइसे आयोगदा प्रस्तुत वा प्रेसित लाबा निवेदन वा उजुरि वा खाचिबाइ स्रोतग्याम् आयोगदा प्राप्त ताबा जानकारि वा आयोगला राङ्लान स्वविवेकसे होजाला छानबिन थेन अनुसन्धान लासि दोसिदा कारबाही लाबारि सिफारिस् लाबा,
- (ख) म्हिलाला थोप्ताडला उल्लङ्घन ताबारि गुबा जिम्मेवारि वा कर्तव्य ताबा पदाधिकारिसे राङ्ला जिम्मेवारि पुरा आलासाम् वा कर्तव्य पालना आलासाम् वा जिम्मेवारि पूरा लाबारि वा कर्तव्य पालना लाबारि उदासिनता हुन्जि बिसाम होराङ्बा पदाधिकारिदा बिभागिय कारबाहि लाबारि सम्बन्धित थोप्ताडदा सिफारिस् लाबा,
- (ग) म्हिलाला थोप्ताड उल्लङ्घन लाबारि म्हिला बिरुद्ध मुद्दा लातोबा आवश्यकता तासाम् ग्याल्ठिम बमोजिम अदालतरि मुद्दा दायर लाबारि सिफारिस् लाबा,
- (घ) म्हिला थोप्ताडला सचेतना अभिवृद्धि लाबारि नागरिक समाजथेन समन्वय थेन सहकार्य लाबा,
- (ङ) म्हिलाला थोप्ताडला उल्लङ्घन लाबादा बिभागिय कारबाहि थेन सजाय लाबारि चुला कारान थेन आधारदा सम्बन्धित निकायला ओन्साङ्गि सिफारिस् लाबा,
- (च) म्हिलाला थोप्ताडथेन सम्बन्धित प्रचलित ग्याल्ठिमला आवधिक स्परि पुनरावलोकन लाबा थेन होजारि लातोबा सुधार थेन संसोधनला सम्बन्धरि नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस् लाबारि,
- (छ) म्हिलाला थोप्ताडथेन सम्बन्धित मोक्हयुल्सा सन्धि वा सम्झौताला नेपाल पक्छ तातोबा तासाम् होजाला कारान्सहित नेपाल सरकारदा सिफारिस् लाबारि थेन पक्छ ताजिन्बा सन्धि वा सम्झौताला कार्यान्वयन ताबा वा आताबा अनुगमन लासि कार्यान्वयन आताबा याङ्साम होजाला कार्यान्वयन लाबारि नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस् लाबा,
- (ज) म्हिलाला थोप्ताडला उल्लङ्घनला ताम्रि ह्युल्सा म्हिलाला थोप्ताड आयोगसे लाबा सिफारिस् वा निर्देसन पालना वा

कार्यान्वयन आलाबारि पदाधिकारी, म्हि वा निकायला मिन् ग्याल्ठिम बमोजिम सार्वजनिक लासि म्हिला थोप्ताड उल्लङ्घन लाबाला अभिलेख थान्बा ।

१५. आयोगसे म्हिलाला थोप्ताड सड्रछन लाबारि खाराड्बा ग्येजुगु लामुला ?

ताम दोबा: आयोगसे म्हिलाला थोप्ताडला सड्रछनदा दिरि ब्रिबा ग्येजुगु लामुला:

- (क) म्हिलाला थोप्ताडला उल्लङ्घन थेन गुबारि छानबिन थेन अनुसन्धान लाबा,
- (ख) नेपाल सरकार न्हाड्ला निकाय, कारागार वा खाचिबाइ गेन्दुन्ला कोर्बा, निरिछन, अवलोकन लाबा थेन म्हिलाला थोप्ताडला सड्रछनदा होराड्बा गेन्दुन्ला ग्यात, भौतिक सुविधा आदिला सम्बन्धरि सुभावा पिन्बा,
- (ग) म्हिलाला थोप्ताडला प्रचलनदा ह्युल्ग्याल्ठिम थेन प्रचलित स्यान् ग्याल्ठिमग्याम् पिन्बा सड्रछनला ब्याबस्थाला प्रभावकारि कार्यान्वयनदा तोबा सिफारिस् लाबा,
- (घ) म्हिला थोप्ताड स्थितिला अनुगमन लासि प्रतिवेदन सार्वजनिक लाबा थेन सम्बद्ध पछ्छदा म्हिलाला थोप्ताडला स्थिति सुधार लाबारि सुभावा पिन्बा ।

१६. आयोगसे म्हिलाला थोप्ताडला सम्बर्द्धन लाबारि खाराड्बा ग्येजुगु लामुला ?

ताम दोबा: आयोगसे म्हिलाला थोप्ताडला सम्बर्द्धन लाबारि लाबा ग्येजुगु:

- (क) म्हिला थोप्ताड सम्बर्द्धन लाबारि तालिम, गोस्टि, सम्मेलन आदि सञ्चालन लाबा लामुला,
- (ख) सञ्चार माध्यमला प्रयोग लासि स्थानिय तहदोना म्हिलाला थोप्ताड सचेतना अभिवृद्धि लाबा लामुला,
- (ग) म्हिला थोप्ताडला ल्हानान ताम्रि जानकारि पिन्बा पुस्तक-पुस्तिका, पत्रिका आदि प्रकाशन लाबा लामुला,
- (घ) औपचारिक वा अनौपचारिक सिक्छा ग्याम् म्हिला थोप्ताड सिक्छाला प्रचारप्रसार लाबा लामुला,

- (ङ) म्हिलाला थोप्ताडला सडरछनला ताम्रि दान्दे मुबा ग्याल्टिमला प्रत्याभुतिजुगुदा लच्छित समुदायदा अवगत थेन सचेत लाबा लामुला,
- (च) म्हिलाला थोप्ताडला ताम्रि गैरसरकारि गेन्दुन्जुगुला प्रयासजुगुदा प्रोत्साहित लाबा लामुला
- (छ) ह्युलरि मुबा म्हिलाला थोप्ताडला स्थितिला ताम्रि नियमित समिछा लाबा लामुला
- (ज) म्हिलाला थोप्ताडला प्रबर्द्धनदा तोबा थेन उचित म्हान्बा स्यान् ग्येजुगु लाबा लामुला ।

१७. म्हिला थोप्ताडला उल्लङ्घन तासाम् खानाड थेन खाल्से उजुरि पिन्बारि खाम्ला ? उजुरि पिन्बासे लामा ग्याल्टिम बमोजिम मुद्दा दाड्बारि बाधा ताला कि आता ?

ताम दोबा: म्हिला थोप्ताड उल्लङ्घन तासाम ह्युल्सा म्हिलाला थोप्ताड आयोगका खाचिबाइ कार्यालयरि उजुरि लाबारि खाम्ला । होराड्बा उजुरि लामा पिडित म्हि राड्सेन् वा थे व्हानाग्याम् खालाइसे उजुरि पिन्बारि खाम्ला । उजुरि पिन्मा दस्तुर आकिन् । उजुरि पिन्बासे ग्याल्टिम आन्सार मुद्दा चलाप्लाबारि बाधा आता ।

१८. आयोगरि म्हिलाला थोप्ताड उल्लङ्घनला ताम्रि उजुरि खाराड्लासि थेन खाजिबा खाचिबा माध्यमग्याम् लाबारि खाम्ला ?

ताम दोबा: उजुर लाबा म्हि राड्नोन् उपस्थित तासि वा पिडित व्हानासे खालाइसे लिखित वा मौखिक निबेदन पिन्सि, आयोगरि म्हिलाला थोप्ताड उल्लङ्घनला ताम्रि जुुरि लाबारि खाम्ला । चुराड्बा उजुरि लामा दिरि ब्रिबा माध्यमला प्रयोग लाबारि खाम्ला:

- (क) लिखित वा मौखिक निबेदनग्याम्, (ख) टेलिफोन ग्याम्, (ग) हुलाक, द्रुत डाँक सेवा, टेलिग्राम, टेलिफ्याक्स, टेलेक्स, फ्याक्स, इ-फ्याक्स, इमेल वा लिखित वा स्यान् दूरसञ्चारला माध्यमग्याम् ।

१९. आयोगमा म्हिलाला थोप्ताङ्क उल्लङ्घनला ताम्रि उजुरि पिन्मा उजुरलाबासे तिला तिला ताम् थान्तोला?

ताम दोबा: उजुरि पिन्मा उजुरिलाबासे दिरि ब्रिबा तामजुगु प्रस्ट लातोला: म्हिलाला थोप्ताङ्कला गोनोन् तोबा तामजुगु

- (क) उजुरि लाबा म्हिलाला मिन, रूइ थेन ठेकाना,
- (ख) खाचिबाइ गेन्दुन्ला तर्फग्याम् उजुरि पिन्बा हिन्साम होजा गेन्दुन्ला बिबरन,
- (ग) उजुरिला बिसाय,
- (घ) उजुरि पित्तोबाला कारन,
- (ङ) उजुरिला सङ्क्षिप्त व्यहोरा,
- (च) उजुरिदा समर्थन वा पुष्टि लाबा खाचिबाइ प्रमान,
- (छ) उजुरलाबासे माग लाबा उपचारला बिबरन,
- (ज) उजुरिला ताम्रि स्यान् उजुरि लाबा मुसाम होजाला बिबरन,
- (झ) स्यान् थान्तोबा ताम ।

२०. अत्यन्त जरुरि बिसयला उजुरि तिलदा बिला ?

ताम दोबा: दिरि ब्रिबा अवस्थाला म्हिलाला थोप्ताङ्कला उल्लङ्घन/हनन् वा होजाला दुरुत्साहनला बिसयलादा अत्यन्त जरुरि बिसय म्हान्बा मुला:

- (क) खालाइदा सात्पा (साइबा) वा सिबा वा सिबा सम्भावना मुबा, (ख) गम्भिर यातना पिन्बा, (ग) मानसिक बिछिप्त ताबा, (घ) खाचिबाइ समुह वा सम्प्रदाय नोन पिडित ताबा, (ङ) बेपत्ता लाबा वा लाबा सम्भावना मुबा, (च) मिङ्कोलादा यौन दुर्व्यवहार ताबा, (छ) कोलाजुगु, अपाङ्गता ताबा म्हि थेन ज्येष्ठ नागरिकथेन सम्बन्धित उजुरि, (ज) योनान होराङ्बा ग्ये आकासाम म्हिलाला थोप्ताङ्कको गम्भिर उल्लङ्घन वा मिला छति ताबारि खाम्बा सम्भावना मुबा ।

२१. खाराड्बा खाराड्बा म्हिला थोप्ताड उल्लड्घन ताबा ठहर तासाम् छतिपुर्ति पिन्बा ब्याबस्था मुला ?

ताम दोबा: ह्युल्सा म्हिलाला थोप्ताड आयोग उजुरि कारबाहि थेन छतिपुर्ति निर्धारन नियमावलि, २०६९ आन्सार छतिपुर्ति निर्धारनला आधारजुगु: आयोगसे नियम १८(२) आन्सार पिडितदा छतिपुर्ति पिन्बा निर्णय/सिफारिस लामा दिरि ब्रिबा तामजुगुदा नोन आधार यान्तोबा मुला: (क) पिडितदा ताबा सारिरिक घाउ चोट थेन बास्तविक उपचार खर्चला अवस्था, (ख) मानसिक पिडा/यातना, (ग) ह्युल्बाला मर्यादा, (घ) पिडितला सारिरिक, मानसिक थेन आर्थिक अवस्था, (ड.) दुख पिन्बा (पिडक)ला चरित्र, (च) म्हिलाला थोप्ताड उल्लड्घनला घटनारि चु बिमा हाच्छा नोन होराड्बा मुला थेला नमुबा, (छ) पिडक्ला आर्थिक अवस्था ।

२२. म्हिला थोप्ताड उल्लड्घन ताबा ठहर तासाम् छतिपुर्ति पिन्बारि तिला लामुला ?

ताम दोबा: आयोगसे म्हिला थोप्ताड उल्लड्घन ताबा ठहर लासाम छतिपुर्ति पिन्नालाबारि सम्बन्धित निकायदा ब्रिसि पित्पा ब्याबस्था मुला । ह्युल्सा म्हिला थोप्ताड आयोगला (उजुरि, कारवाहि थेन छतिपुर्ति निर्धारन) नियमावलि, २०६९ रि छतिपुर्तिला ब्याबस्था लाबा मुला ।

२३. सिबा ठहर तासाम् आयोगसे खाराड्बा छतिपुर्ति पिन्बारि सिफारिस लामुला ?

ताम दोबा: सिबा ठहर तासाम् आयोगसे छतिपुर्ति निर्धारण लाबा आधारजुगु:

म्हिलाला थोप्ताडरि गोनोन तोबा तामजुगु

म्हिला थोप्ताड उल्लड्घनला कारनग्याम् खालाइ सिसाम सिबाला परिवारदा छतिपुर्ति दाप्पा निर्णय-सिफारिस लामा दिरि ब्रिबा तामजुगुदा नोन आधार किन्तोमुला:

- सिबाला उमेर थेला अर्थोपार्जन लाबारि खाम्बा छमता,

- सिबाथेन आश्रित मुबा परिवारला सङ्ख्या थेन राड्ला जिबिकोपार्जनदा तोबा न्युनतम थुन्दा,
- सिबाला नाबालक जाजामेला सङ्ख्या थेन राड्ला न्हाबा थेन राड्ला उच्च माध्यमिक तह दोनाला डोबा खर्च,
- सिबाला पाल वा पाल्मोला उमेर, सारिरिक अवस्था थेन चाबाचिबाला माध्यम,
- सिबाला सिबा बिमा हाच्छा थेदा सारिरिक वा मानसिक यातना पिन्बा मुबा आरेबा,
- सिबा बिमा हाच्छा म्हिलाला थोप्ताड उल्लङ्घन ताबा कारानग्याम् ताबा उपचार खर्चला रकम,
- सिबा खाड्बा थेन घेवा खर्च ।

२४. यातना पिन्बा ठहर तासाम् आयोगसे खाराड्बा-खाराड्बा छतिपुर्तिला सिफारिस् लामुला ?

ताम दोबा: यातना पिन्बा ठहर तासाम् छतिपुर्ति निर्धारन लाबा आधारजुगु: यातना पिन्बासेलामा छतिपुर्ति दाप्पा निर्नन/सिफारिस् लामा दिरि ब्रिबा तामजुगुदा नोन् आधार किन्तोबा मुला:पिडितदा ताबा सारिरिक थेन मानसिक पिडाला मात्रा थेन होजाला गम्भिरता, सारिरिक वा मानसिक छतिला अवस्था थेन होराड्बा छतिला कारानग्याम् पिडितला आयआर्जन लाबारि खाम्बा छम्तारि ताबा ह्वास, उपचार लाबारि आखाम्बा किसिम्ला सारिरिक वा मानसिक छति तासि खाचिबाइ व्यवसाय लाबारि आखाम्बा ताबारि पिडित म्हिला उमेर थेन थेला जिबिकोपार्जनला माध्यम थेन पारिवारिक दायित्व, उपचार ताबारि खाम्बा छति ताबारि उपचार लामा निबा वा उपचार लाबारि तोबा अनुमानित खर्च, उपचार लाबारि खाम्बा किसिम्ला छति तामा उपचार लाबारि निबा समय, तर आयोगसे मानलाबारि निबा खर्च छुट्टान दाप्पारि चुराड्लासिन् ह्युल्सा थेन मोक्ह्युल्सा ग्याल्टिम बमोजिम ताबारि खाम्बा सजायला लागिरि सिफारिस् लाबारि खाम्ला ।

२५. गइर ग्याल्ठिमला थुनारि थान्बा वा बेपत्ता लाबासे आयोगसे खाराङ्बा छतिपुर्ति निर्धारण लाबारि सिफारिस् लामुला ?

ताम दोबा: गइर ग्याल्ठिमरि थुनारि थान्बा वा बेपत्ता लाबासे छतिपुर्ति निर्धारण लाबा आधार: गइर ग्याल्ठिमला थुनारि थान्बासे वा बलपुर्बक बेपत्ता लाबा ताम्रि निर्णय/सिफारिस लामा दिरि ब्रिबा ताम्जुगुदा नोन आधार किन्तोबा मुला:

गइर कानुनि थुनारि थान्बाला अवस्था,

गइर कानुनि थुनारि थान्मा पिडितदा लाबा व्यवहार,

गइर कानुनि थुनारि थान्बा अवधि,

गइर कानुनि थुनाला कारान् पिडितदा ताबा सारिरिक वा मानसिक पिडा,

गइर कानुनि थुनारि थान्मा पिडितदा ताबा आर्थिक नोक्सानि वा म्हिला थोप्ताङ्गला उल्लङ्घन वा होजाला दुरुपयोग लासि खालाइदा बेपत्ता लाबा ताम्रि छतिपुर्ति निर्धारण लातोमा आयोगसे ला डु दोनाला प्रत्येक दिनला ५०० रूपैया थेन ला डु छ महिना भन्दा बढी अवधिला भए रू. ३,०००००।- (तिन लाख) रूपैयाँ दोना छतिपुर्ति निर्धारण लाबारि खाम्ला ।

२६. बिभेद् लासि म्हिला थोप्ताङ्ग उल्लङ्घन लाबामा आयोगसे खाराङ्बा छतिपुर्तिला निर्धारण लाबा आधारजुगु मुला ?

ताम दोबा: खालाइदा जात, जाति, धर्म, वर्ण, लिङ्ग, ग्लेठिम्ला अवस्था, उत्पत्ति, चिबा ग्लालाला आधार वा होराङ्बान् स्यान् खाचिबाइ बिभेद् लासि वा ग्याल्ठिमसे नोन खाचिबाइ पदरि ग्ये लाबारि खाचिबाइ खास सारिरिक वा बौद्धिक योग्यता आवश्यक ताबा लासि तोकाप लाबारि वा ग्यात्ला प्रकृतिसे नोन खाचिबाइ खास किसिम्ला सारिरिक अवस्थाला आधाररि रोजगारि पिन्बारि इन्कार लाबान् बिभेद् लासि म्हिलाला थोप्ताङ्ग उल्लङ्घन लाबा ताम्रि निर्णय/सिफारिस् लामा दिरि ब्रिबा ताम्जुगुदा नोन् आधार किन्तोमुला ।

• बिभेद् लाबा अवस्था थेन होजाला प्रकृति,

• बिभेदपुर्न व्यवहार लाबा कारान्से सम्बन्धित म्हिरि ताबा मानसिक पिडा थेन असर,

- रोजगारि पिन्बा ताम्रि बिभेदपुर्न व्यवहार लामा थेसे रोजगारि याङ्बा मुसाम होजाग्याम् याङ्खाम्बा सम्भावित अर्थोपार्जन,
- केबा, चिबा ग्ला वा आधार लगायतला ह्युल्बाला वा रेमठिमला बिभेदपुर्न व्यवहार लाबब मुसाम होराङ्बा व्यवहारग्याम् ह्युल्बालि ताखाम्बा सम्भावित परिनाम,
- धार्मिक वा ग्लेठिम्ला आस्थाला कारान्से बिभेदपुर्न व्यवहार लाबा मुसाम होराङ्बा व्यवहारग्याम् ह्युल्बालि ताखाम्बा परिनाम ।

नागरिक थेन राजनितिक थोप्ताङ

२७. नागरिक थेन राजनितिक थोप्ताङला मोक्ह्युल्सा प्रतिज्ञापत्र बिबा तिला ? नेपालसे चुदा खाइमा आनुमोदन् लाबा मुबा ?

ताम दोबा: खाचिबाइ ह्युल्ला नागरिक ताबा हइसियतसे म्हिसे उपभोग लाबारि याङ्बा नागरिक थेन राजनितिक थोप्ताङजुगुदा सङ्खन लाबारि सन् १९६६ रि सङ्ख्युक्त रास्ट सङ्घसे सोबा प्रतिज्ञापत्रदा नोन् नागरिक थेन राजनितिक थोप्ताङला मोक्ह्युल्सा प्रतिज्ञापत्र बिमुला । चु प्रतिज्ञापत्र सङ्ख्युक्त रास्ट सङ्घीय महासभाग्याम् सन् १९६६ डिसेम्बर १६ रि पारित् तासि सन् १९७६ मार्च २३ हेन्से लागु ताबा हिन्ना । चु रि ५३ ओटा धारा मुला । नेपालसे चु प्रतिज्ञापत्रदा सन् १९९१ मे १४ ला कुनु आनुमोदन् लाबा मुबा ।

२८. चु प्रतिज्ञापत्रसे नागरिक्दा खाराङ्बा थोप्ताङ पिन्बा मुला ?

ताम दोबा: चु प्रतिज्ञापत्रसे नागरिक्दा पिन्बा थोप्ताङजुगु चुराङ्बा मुला:

(क) आत्मनिर्णयला थोप्ताङ, धारा-१, (ख) सोबारि याङ्बा थोप्ताङ, धारा-६, (ग) क्रुर, अमानबिय, अपमानजनक व्यवहार वा सजायँ विरुद्धला थोप्ताङ, धारा-७, (घ) दासत्व वा बलपूर्वक स्रमबिरुद्धला थोप्ताङ, धारा-८, (ङ) करारिय दायित्व पुरा नलाबामा कइदरि आथान्बा थोप्ताङ, धारा-११, (च) स्वतन्त्र स्मुरि आवतजावत लाबारि याङ्बा थोप्ताङ, धारा-१२, (छ) ग्याल्ठिमला हाच्छा च्योच्योता लाबा थोप्ताङ, धारा-४, (ज)

ग्याल्टिमला हाच्छा म्हिला स्परि मान्यता याड्बा थोप्ताड, धारा-१६, (फ) बिचार, सद्विवेक थेन धर्मला स्वतन्त्रताला थोप्ताड, धारा-१८, (ज) गोपनियताला थोप्ताड, धारा-१७, (ट) बिना हस्तक्षेप बिचार थान्बारि याड्बा थोप्ताड (विचार थेन अभिव्यक्तिला थोप्ताड), धारा-१९, (ठ) शान्तिपुर्बक भेला ताबा थोप्ताड, धारा-२०, (ड) राड्ला हितला सड्रछनदा ट्रेड युनियन ठोड्बारि याड्बा वा होजारि सम्मेलित ताबा थोप्ताड, धारा-२२, (ढ) बामा थेन परिवार आरम्भ लाबा थोप्ताड, धारा-२३, (ण) कोलाजुगुसे बिना बिभेद् तोबा सड्रछन याड्बा थोप्ताड, धारा-२४ ।

२९. चु प्रतिज्ञापत्रसे जिवन सम्बन्धी थोप्ताडदा खाराड्लासि सुनिश्चित लाला ?

ताम दोबा: चु प्रतिज्ञापत्रला धारा ६ से जिवनला थोप्ताडजुगुदा चुराड् लासि सुनिश्चित लाबा मुला:

- (क) प्रत्येक म्हिदा जिवनला थोप्ताड मुला । ग्याल्टिमग्याम चु थोप्ताडला सड्रछन लाला । स्वेच्छाचारि स्प्से खालाइला नोन् जिवनहरन आला ।
- (ख) मृत्युदण्डला उन्मुलन आलाबा ह्युल्जुगुरि गम्भिर अपराधजुगुरि अपराध लाबा दुयुरि लागु मुबा ग्याल्टिम आन्सार् चु प्रतिज्ञापत्रला ब्याबस्थाजुगु थेन आमहत्याला अपराधला रोकथाम थेन सजायला महासन्धिका ब्याबस्थाजुगु बिपरित आताबा लासि मृत्युदण्ड पिन्बारि खाम्ला । सछम अदालतसे लाबा अन्तिम निर्णयआन्सार् माग ताबा दण्ड कार्यान्वयन लाबारि खाम्ला ।
- (ग) मृत्युदण्डला सजाय याड्बा खाचिबाइ म्हिदा सजायग्याम् माफि वा दण्ड कटाउतिला माग लाबा थोप्ताड ताला । मोकोन मुद्दाजुगुरि माफि पिन्बा, छमादान पिन्बा वा मृत्युदण्डला सजायदा ग्यात लाबारि खाम्ला ।
- (घ) १८ दिड्बिमा दिला म्हिग्याम् लाबा अपराधरि मृत्युदण्ड पिन्बा आरे थेन गर्भवति म्निड्कोलाजुगुरि चुराड्बा दण्ड कार्यान्वयन आता ।

३०. चु प्रतिज्ञापत्रसे म्हिदा के-खाराड्बा स्वतन्त्रता थेन सुरक्षाला थोप्ताड पिन्बा मुला ?

ताम दोबा: चु प्रतिज्ञापत्रला धारा ९ से म्हिदा स्वतन्त्रता थेन सुरछाला दिरि ब्रिबा थोप्ताडजुगु पिन्बा मुला-

- (क) खालाइदा नोन स्वेच्छाचारि स्मसे वाबारि वा थुनारि थान्बारि आयाड् । ग्याल्टिमग्याम निर्धारित आधाररि वा ग्येबिधि बमोजिम बाहेक खालाइला बैयक्तिक स्वतन्त्रताला अपहरन आला ।
- (ख) पक्राउ लाबा म्हिदा पक्राउ लाबा दुयुरि पक्राउ लाबा कारानुला जानकारि पिन्तोबा थेन यथासिघ्न निजबिरुद्धला अभियोगबारे नोन् सुचित लातोला ।
- (ग) खाचिबाइ फाउजदारि अभियोगरि पक्राउ लाबा वा थुनाप्लाबा खाचिबाइ म्हिदा न्यायाधिस वा ग्याल्टिमग्याम् न्यायिक सक्ति प्रयोग लाबारि याड्बा थोप्ताड याड्बा थोप्ताड समछ तुरुन्त बाला ।
- होराड्बा म्हिदा उचित समयन्हाड्रि सुनुवाइ लायाड्बा वा छुटकारा याड्बा थोप्ताड ताला । सुनुवाइला अवसर ब्रान्बा म्हिदा काबारि सामान्य नियमसे आता तर थेला रिहाइ बिसाम् न्यायिक कारबाहिला स्यान खाचिबाइ चरनला सुनुवाइरि उपस्थित ताबा अवस्था उत्पन्न तासाम् फइसला कार्यान्वयन लाबारि जमानत धरौटिला अधिनरि चिबारि खाम्ला ।
- (घ) पक्राउ वा थुनाग्याम् स्वतन्त्रता अपहरन लाबा खाचिबाइ म्हिसे खाचिबाइ अदालतला ओन्साड्रि कारबाहि लाबारि याड्बामुला ताकि होजा अदालतले बिलम्ब आलाना थेला थुनाला वैधताला ताम्रि निर्णय लाबारि थेन काबा ग्ये बइधानिक आतासाम् थेदा रिहा लाबारि आदेस पिन्बारि खाम्ला ।
- (ङ) गइर ग्याल्टिमरि पक्राउ वा थुनाग्याम् पिडित ताबा खाचिबाइ म्हिदा उचित छतिपुर्ति याड्बा थोप्ताड ताला ।

३१. चु प्रतिज्ञापत्र आन्सार प्रत्येक सम्प्रदायदा राङ्गला सम्प्रदायला अस्तित्व कायम थान्बारि खाराङ्गबा-खाराङ्गबा थोप्ताङ्ग याङ्गबा मुला ?

ताम दोबा: चु प्रतिज्ञापत्र आन्सार प्रत्येक सम्प्रदायदा राङ्गला सम्प्रदायला अस्तित्व कायम थान्बारि नेसा स्थल थेन लाला गुठिला सञ्चालन थेन सङ्गरछन लाबारि याङ्गबा थोप्ताङ्ग मुला ।

३२. चु प्रतिज्ञापत्र आन्सार अल्पसङ्ख्यकजुगुला ग्योत्, लिपि थेन रेमठिमला सङ्गरछन थेन सम्बर्द्धनला ताम्रि खाराङ्गबा थोप्ताङ्ग मुला ?

ताम दोबा: चु प्रतिज्ञापत्रला धारा २७ आन्सार अल्पसङ्ख्यक समुदायदा नोन स्यान्दा राङ्गलासिन राङ्गला ग्योत्, लिपि थेन संस्कृतिला सङ्गरछन थेन सम्बर्द्धन लाबारि याङ्गबा थोप्ताङ्ग मुला । चुराङ्गलासिन्, थेनिगादेदा ओन्माहेन्सेनला राङ्गला धर्म तेन्बारि थेन अभ्यास लाबारि याङ्गबा स्वतन्त्रता मुला ।

आर्थिक, ह्युल्बा थेन रेमठिमला थोप्ताङ्ग

३३. आर्थिक, ह्युल्बा थेन रेमठिमला थोप्ताङ्गला मोक्ह्युल्सा प्रतिज्ञापत्र बिबा तिला हिन्ना ? नेपाल्से चु प्रतिज्ञापत्रदा खाइमा आनुमोदन् लाबा मुबा ?

ताम दोबा: मानवजातिसे उपभोग लाबारि याङ्गबा आर्थिक, ह्युल्बा थेन रेमठिमला थोप्ताङ्गजुगुला सङ्गरछन लाबारि बनाइएको प्रतिज्ञापत्रदा आर्थिक, ह्युल्बाला थेन रेमठिमला थोप्ताङ्गला मोक्ह्युल्सा प्रतिज्ञापत्र बिमुला । चु प्रतिज्ञापत्र सङ्ग्युक्त रास्ट सङ्गघला महासभासे सन् १९६६ डिसेम्बर १६ ला कुनु पारित लासि सन् १९७६ जनवरि ३ हेन्से लागु ताबा हिन्ना । चुरि ३१ धारा मुला । चु प्रतिज्ञापत्रदा नेपाल्से सन् १९९१ मे १४ ला कुनु आनुमोदन् लाबा मुबा ।

३४. नागृरिक्दा के-खाराड्बा थोप्ताड पिन्बा मुला ?

ताम दोबा: चु प्रतिज्ञापत्रसे नागृरिक्दा दोन्बा थोप्ताडजुगु दिरि ब्रिबा मुला:

- (क) आत्मनिर्नयला थोप्ताड, धारा- १,
- (ख) मिड्कोला थेन रेम्बाकोलाला च्योच्यो थोप्ताड, धारा- ३,
- (ग) ग्यात लाबा थोप्ताड, धारा- ६,
- (घ) सड्गठन वा ट्रेड युनियन ठोड्बा थोप्ताड, धारा- ८ (१) क,
- (ङ) हड्ताल लाबा थोप्ताड, धारा- ८(१) घ,
- (च) ह्युल्बाला सुरछाला थोप्ताड, धारा- ९,
- (छ) बामा थेन परिवारला थोप्ताड, धारा- १० (१),
- (ज) आमाला सड्रछनला थोप्ताड, धारा- १० (२),
- (झ) आर्थिक, ह्युल्बाला सोसनग्याम सुरक्षा याड्बा थोप्ताड धारा- १० (३),
- (ञ) चाबा, क्वान थेन चिबा ग्लाला थोप्ताड, धारा- ११ (१),
- (ट) खेन्बाग्याम् मुक्त ताबा थोप्ताड, धारा- ११ (२),
- (ठ) स्वास्थ्यला थोप्ताड, धारा- १२ (१),
- (ड) सिकरछाला थोप्ताड, धारा- १३ (१) ।

३५. ह्युल्सासे खाराड्बा दायित्व निर्वाह लातोबा ब्याबस्था मुला ?

ताम दोबा: चु प्रतिज्ञापत्र आन्सार ह्युल्सासे दिरि ब्रिबा दायित्वजुगु निर्वाह लातोबा तामुला:

- (क) परिवार स्थापना लाबारि चुदा सुरक्छा थेन सहायता पिन्तोबा, धारा- १०(१),
- (ख) कोला केबाबिमा हाच्छा थेन लिसाड् आमालुगुदा बिसेस् सड्रछन लातोबा, धारा- १०(२),
- (ग) पितृत्व वा स्यान अवस्थाला कारान्ग्याम् खाचिबाइ बिभेद् बिना सम्पुर्न कोलाजुगु थेन युवाजुगुला पच्छरि सड्रछन थेन रोलाबा बिसेस् उपायजुगु किन्तोबा, धारा- १०(३),
- (घ) प्रत्येक म्हिदा तोबा चाबासाइ, क्वान थेन चिबाग्लाला थोप्ताड याड्बा सुनिश्चित लाबारि उपयुक्त कदमजुगु थान्तोबा, धारा - ११(१),

(ड) प्रत्येक म्हिला सारिरिक थेन मानसिक स्वास्थ्यला उच्चतम स्तरला सेवा उपभोग लाबा थोप्ताडला पुर्न याड्बारि क्लाड्तोबा कदम, धारा- १२(२) ।

चु न्हाड्ब्रि कोलाजुगु सिबा घटापलाबा थेन कोलाजुगुला स्वास्थ्यला ब्याबस्था लातोबा,

वाताबरनिय थेन औद्योगिक सरसफाइला मोकोन पच्छला सुधार लातोबा,

प्रकोप, महामारि थेन स्यान रोगजुगुला रोकथाम, उपचार थेन नियन्त्रण लातोबा,

बिरामि ताबा अवस्थारि मोकोन्दा चिकित्सा थेन सेवा थेन हेरचाह सुनिश्चित लाबा अवस्थाजुगुला सिर्जना लातोबा ।

सिक्छाला थोप्ताड ज्यानाले याड्बारि क्लाड्तोबा कदम, धारा- १३(२) ।

चु न्हाड्ब्रि मोकोन्दा प्राथमिक अनिवार्य थेन निःशुल्क तातोला, माध्यमिक तहरि प्राविधिक थेन व्यावसायिक सिक्छा नोन सड्लग्न लासि होजारि मोकोन्ला पहुँच लातोला,

उच्च सिक्छारि च्योच्यो स्मसे मोकोन्ला पहुच दोबा सोताला, प्राथमिक सिक्छा पुरा आलाबाजुगुदा सड्किछक गेखोररि सहभागि लातोला,

मोकोन तहरि पाठशाला प्रनालिला बिकास, छात्रवृत्तिला पर्याप्त ब्याबस्था थेन सिक्छन कर्मचारिला भौतिक अवस्थादा निरन्तर सुधार लातोला ।

३६. म्हिला रोजगारि थेन पारिस्रमिकला खाराड्बा थोप्ताडजुगु उल्लेख लाबा मुला ?

ताम दोबा: चु प्रतिज्ञापत्रला धारा ६ आन्सार प्रत्येक म्हिदा स्वेच्छासे रोजगारि दाम्बारि खाम्बा थेन ग्यात लाबारि उचित थेन अनुकूल परिस्थिति याड्बा थोप्ताड मुला । होराड् लासि, धारा ७ (क) आन्सार प्रत्येक म्हिदा बिना बिभेद च्योच्यो ग्यातदा च्योच्यो पारिस्रमिक याड्बा थोप्ताडला ब्याबस्था मुला ।

३७. आमा थेन कोलाजुगुदा खाचिबाइ बिसेस थोप्ताङ मुला ?

ताम दोबा: मुला, चु प्रतिज्ञापत्रला धारा १०(२) आन्सार आमा थेन कोलाजुगुदा बिसेस हेरचाह र सहायता याङ्बा थोप्ताङ्गिरि स्पस्ट उल्लेख लाबा मुला । सुत्केरि ताबा बिमा हाच्छा थेन म्हिला रोजगार भ्रिङ्कोलाजुगुले तलब सुविधा उचित बिदा याङ्तोला ।

३८. ह्युल्बाला थोप्ताङ्गिर् न्हाङ्गिर् खाराङ्बा थोप्ताङ्गु पर्दमुला ?

ताम दोबा: ह्युल्बा थोप्ताङ्गिर् न्हाङ्गिर् दिरि ब्रिबा आन्सारला थोप्ताङ्गु मुला: (क) ह्युल्बाला सुरच्छाला थोप्ताङ्ग, ख) चाबा, क्वान्बा थेन आवास्ला थोप्ताङ्ग, (ग) स्वास्थ्यला थोप्ताङ्ग, (घ) सिक्छाला थोप्ताङ्ग ।

जातीय बिभेद् विरुद्धला थोप्ताङ्ग

३९. नेपाल्रि जातिय बिभेद थेन छुवाछुतला ताम्रि खाराङ्बा ब्याबस्था लाबा मुला ?

ताम दोबा: नेपाल्रि जातिय बिभेद थेन छुवाछुत (कसुर र सजाय) ऐन २०६८, संसदग्याम् मिति २०६८।२।१० ला कुनु चु ऐन पारित लाबा मुला । चुरि प्रथा, रेमठिम, धर्म वा स्यान् खाचिबाइ मिन्रि जातजाति, बंश, समुदाय वा पेसाला आधार्रि छुवाछुत थेन बिभेद आताबा अवस्था सिर्जना लासि प्रत्येक म्हिला च्योच्योता, स्वतन्त्रता थेन सम्मानपुर्बक सोबारि याङ्बा थोप्ताङ्गला सङ्ग्रछन लासि चुस्पा मानवता बिरोधी बिभेद्जन्य ग्येदा दन्डनिय सोबा थेन पिडितदा छतिपुर्तिला ब्याबस्था लाबा मुला ।

४०. मोकोन् किसिम्ला जातीय बिभेद् उन्मुलन लाबा मोक्ह्युल्सा महासन्धि तिला हिन्ना ? नेपाल्से चु महासन्धिदादा खाइमा आनुमोदन् लाबा मुबा ?

ताम दोबा: मोकोन किसिम्ला जातिय बिभेद उन्मुलन लाबाला मोक्ह्युल्सा महासन्धि, १९६५ बिबा मोकोन किसिम्ला जातिय बिभेद उन्मुलन लाबारि थेन जातिय बिभेदला कारान पिडित

ताबा म्हि वा समुहला थोप्ताडला सड्छन थेन सम्बर्द्धन लाबारि सोबा मोक्हयुल्सा महासन्धि हिन्ना । चु महासन्धि सड्युक्त रास्ट सड्घला महासभाग्याम सन् १९६५ डिसेम्बर २१ ला कुनु पारित् तासि सन् १९६९ जनवरि ४ हेन्से लागु ताबा हिन्ना । चु रि २५ ओटा धारा मुला । नेपाल्से चु महासन्धिदादा सन् १९७१ जनवरि ३० ला कुनु आनुमोदन् लाबा मुबा ।

४१. चु महासन्धिरि जातीय बिभेददा खाराड्लासि परिभाषित लाबा मुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिला धारा १ से 'जातिय बिभेद् बिबा राजनितिक, आर्थिक, ह्युल्बा, रेम्ठिम वा सार्वजनिक जिबनरि या खाचिबाइ थुम्रि जाति, वर्न, बंस वा ह्युल्सा वा जातिय टुड्सारि आधारित खाचिबाइ बिभेद्, बहिष्कार, प्रतिबन्ध वा प्राथमिकता बिसि गोला बिसि परिभाषित लाबा मुला । तर, चु किसिम्ला जातिय बिभेद, निषेध वा प्रतिबन्ध पक्छह्युल्ला नागरिक थेन गैर नागरिकला गुड्जि च्योच्यो रूपसे लागु आतामुला ।

४२. चु महासन्धिसे जातीय विभेदविरुद्ध खाराड्बा थोप्ताड दोन्बा मुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिला धारा-५ से जातिय बिभेद विरुद्धला ताम दिरि त्रिबा आन्सारला थोप्ताडजुगु दोन्बा मुला :

(क) न्यायाधिकरण (ट्राइबुनल) थेन न्याय पिन्बा स्यान मोकोन अड्गजुगुला हाच्छा च्योच्यो व्यवहार याड्बा थोप्ताड,

(ख) खाचिबाइ म्हितोरि खाचिबाइ सरकारि थोप्ताड, समुह वा गेन्दुन्जुगुग्याम् ताबा हिंसा वा सारिरिक छतिविरुद्ध ह्युल्थेनयाम पिडित म्हिसे सड्छन याड्बा थोप्ताड,

(ग) राजनितिक थोप्ताडजुगु खासलासि सर्वव्यापी थेन च्योच्यो मताधिकारला आधाररि निर्वाचनजुगुरि पो किन्बा (मतदान लाबा थेन उम्मेदवार ताबा थोप्ताड, सरकार थेन खाचिबाइ तहरि सार्वजनिक मामिलाला सञ्चालनरि पोकिन्बा थोप्ताड थेन सार्वजनिक सेवामा च्योच्यो पहुचला थोप्ताड,

- (घ) चुराड लासिन स्यान् नागरिक थोप्ताडजुगुः
- १) ह्युल्ला सिमानान्हाड्रि आवतजावत थेन बसोबास लाबा स्वतन्त्रताला थोप्ताड,
 - २) राड्ला ह्युल थेन खाचिबाइ ह्युलग्याम् ग्याप्से थोन्बा थेन राड्ला ह्युलरि याड्बा थोप्ताड,
 - ३) रास्ट्यताला थोप्ताड,
 - ४) बामा लाबा थेन चाड्छार म्हाछार दाम्बा थोप्ताड,
 - ५) एकार गिक् वा स्थान थेन डिक्सि सम्पत्ति थान्बा थोप्ताड,
 - ६) आखेम्हेमेला सम्पत्ति याड्बा थोप्ताड,
 - ७) बिचार, सद्विवेक थेन धर्मला स्वतन्त्रताला थोप्ताड,
 - ८) बिचार थेन अभिव्यक्तिला स्वतन्त्रताला थोप्ताड,
 - ९) सान्तिपुर्न भेला ताबा थेन सड्गठन लाबा स्वतन्त्रताला थोप्ताड ।
- (ङ) आर्थिक, ह्युल्बा थेन रेम्ठिम्ला थोप्ताडजुगुः
- १) ग्यात लाबारि, स्वेच्छासे रोजगारि दाम्बा, ग्यातला उचित थेन अनुकूल परिस्थिति याड्बा, बेरोजगारिबिरुद्ध सड्रछन याड्बा, च्योच्यो ग्यातदा च्योच्यो तलब याड्बा, उचित पारिस्रमिक याड्बा थोप्ताड,
 - २) ट्रेड युनियन स्थापना लाबा थेन होजारि सम्मिलित ताबा थोप्ताड,
 - ३) चिबा दिम्ला थोप्ताड,
 - ४) सार्वजनिक स्वास्थ्य, औषधोपचार, ह्युल्बाला सुरक्षा थेन ह्युल्बाला सेवाजुगु याड्बा थोप्ताड,
 - ५) सिक्छा थेन तालिम (प्रशिक्षण) ला थोप्ताड,
 - ६) रेम्ठिम्ला क्रियाकलापजुगुरि च्योच्यो सहभागिताला थोप्ताड ।
- (च) यातायात, होटल, रेस्टुरेन्ट, क्याफे, नाचघर थेन उद्यानजस्ता सार्वजनिक स्थान वा सेवामा पहुँचला थोप्ताड ।

४३. खाचिबाइ म्हि वा समुहदा जातियताला आधाररि बिभेद् तासाम पिडित पक्छदा चु महासन्धिसे खाराड्बा-खाराड्बा ब्याबस्था लाबा मुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिला धारा ६ से जातिय बिभेदला कारानसे ताबा खाचिबाइ छतिदा तोबा थेन उचित छतिपुर्ति पिन्बा ताम् रि आवश्यक ग्ये लातोबा ब्याबस्था लाबा मुला ।

मिड्कोला थोप्ताड

४४. मिड्कोलाविरुद्ध ताबा मोकोन किसिम्ला बिभेद् उन्मुलन लाबा महासन्धि बिमा तिला गोला ?

ताम दोबा: मिड्कोलाविरुद्ध ताबा मोकोन किसिम्ला बिभेद् उन्मुलन लाबा महासन्धि मिड्कोलाला म्हिला थोप्ताड सड्छन लाबा प्रमुख महासन्धि हिन्ना । मिड्कोलाविरुद्ध ताबा बिभेद उन्मुलन लाबा थेन मिड्कोला थेन रेम्बाकोलाला गुड् रि च्योच्यो कायम लाबा चु महासन्धिला मुख्य उद्देश्य मुला । चु महासन्धि सड्युक्त रास्ट सड्घला महासभाग्याम सन् १९७९ डिसेम्बर १८ ला कुनु पारित् तासि सन् १९८१ सेपटेम्बर ३ हेन्से लागु ताबा हिन्ना । चु महासन्धिरि ३० ओटा धारा मुला । चु महासन्धिदा नेपालसे सन् १९९१ अप्रिल २२ ला कुनु आनुमोदन् लाबा मुबा ।

४५. मिड्कोला विरुद्धला बिभेददा खाराड्लासि परिभाषित लाबा मुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिला धारा १ आन्सार 'मिड्कोलाविरुद्धला बिभेद बिबा राजनितिक, आर्थिक, ह्युल्बा, रेम्ठिम्ला, नागरिक वा स्यान खाचिबाइ बिसयरि बैबाहिक स्थिति जे-जस्तो मुसाइ नोन् लिङ्गला आधाररि ताबा खाचिबाइ बिभेद्, बहिष्कार वा प्रतिबन्धदा गोना लामुला बिसि परिभासित लाबा मुला ।

४६. मिड्कोलाजुगुदा खाराड्बा थोप्ताडजुगु दोन्बा मुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिसे मिड्कोलादा पिन्बा थोप्ताडजुगु दिरि ब्रिबा मुला:

- क) बेचबिखन थेन बेस्याबृत्तिदा लाबा यौन सोसनबिरुद्धला थोप्ताड, धारा ६,
- ख) सार्वजनिक थेन राजनितिक जिबनरि सहभागिताला थोप्ताड, धारा-७,
- ग) मोक्हयुल्सारि सहभागि तायाड्बा च्योच्यो थोप्ताड, धारा-८,
- घ) ह्युल्साला थोप्ताड, धारा-९,
- ङ) सिक्छाला थोप्ताड, धारा-१०,
- च) रोजगारिला थोप्ताड, धारा-११,
- छ) स्वास्थ्यला थोप्ताड, धारा-१२,
- ज) आर्थिक थेन पारिवारिला लाभला थोप्ताड, धारा-१३,
- झ) नाम्साला मिड्कोलादा बिसेस् थोप्ताड, धारा-१४,
- ञ) ग्याल्ठिमरि च्योच्यो लाबा थोप्ताड, धारा-१५,
- ट) बामा थेन परिवारला थोप्ताड, धारा-१६ ।

४७. मिड्कोलादा सार्वजनिक थेन राजनितिक जिबनरि सहभागिताला तिला-खाराड्बा थोप्ताड याड्बा मुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिला धारा-७ से मिड्कोलादा सार्वजनिक थेन राजनितिक जिबनरि रेम्बाकोला थेन च्योच्यो सहभागिताला थोप्ताड दोन्बा मुला । चु न्हाड्रि दिरि ब्रिबा थोप्ताडजुगु मुला:

- (क) प्रत्येक मिड्कोलादा मत पिन्बारि याड्बा थोप्ताड,
- (ख) सार्वजनिक स्परि सार्वजनिक पद किन्बा थोप्ताड,
- (ग) निति निर्मानरि सरिक ताबा थोप्ताड,
- (घ) गैरसरकारि गेन्दुन्, राजनितिक सड्गठन थेन मोक्हयुल्साला तहरि सहभागि ताबा थोप्ताड ।

४८. मिड्कोलाला ह्युल्साला ताम्रि खाराड्बा ब्याबस्था लाबा मुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिला धारा ९ से मिड्कोलाला रास्टियताला ताम्रि दिरि ब्रिबा राड्बा ब्याबस्था लाबा मुला:

- (क) रेम्बाकोलाथेन च्योच्यो रास्टियता याड्बा, परिवर्तन लाबा वा किन्बा च्योच्यो थोप्ताड,

- (ख) बिदेशीथेन बामा ताबा कारान्ग्याम् वा रेम्बासे ह्युल्साता परिबर्तन लाबा कारान्ग्याम् म्रिडला ह्युल्साता स्वतः परिवर्तन आताबा थोप्ताड,
- (ग) रेम्बाला रास्टियता खाराडबान् मुसाय् नोन म्रिडकोलादा राडला इच्छाआन्सार्ला रास्टियता किन्बारि याड्बा थोप्ताड,
- (घ) सन्तान्दा रास्टियता पिन्बा ताम्रि रेम्बाकोलादा राडलेन म्रिडकोलादा नोन् च्योच्यो थोप्ताड ।

४९. म्रिडकोलादा सिक्छाला थुम्रि खाराड्बा थोप्ताडजुगु पिन्बा मुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिला धारा १० से सिक्छाला थुम्रि म्रिडकोलादा नोन् रेम्बाकोलादा राडलेन दिरि ब्रिबा थोप्ताडजुगु दोन्बा मुला:

- (क) अध्ययन लाबा थेन उपाधि याड्बा थोप्ताड,
- (ख) मोकोन प्रकारला व्यावसायिक प्रशिक्षणला थोप्ताड,
- (ग) च्योच्यो भौतिक सुबिधाला शैक्षिक थोप्ताड,
- (घ) छात्रवृत्तिला थोप्ताड,
- (ङ) डोबा ख्लाबा छात्राजुगुला सक्रिय स्परि शैक्षिक गेखोररि पो किन्बारि याड्बा थोप्ताड,
- (च) खेलकुद थेन सारिरिक सिक्छारि पोकिन्याबारि याड्बा च्योच्यो अवसर्ला थोप्ताड,
- (छ) परिवार नियोजनला सुचना/सल्लाह थेन परिवार्ला स्वास्थ्यसम्बन्धि जानकारि याड्बा थोप्ताड ।

५०. म्रिडकोलादा रोजगारिला ताम्रि खाराड्बा थोप्ताडजुगु पिन्बा मुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिला धारा ११ से म्रिडकोलादा नोन् रेम्बाकोलासरह रोजगारि सम्बन्धी थोप्ताडजुगु पिन्बा मुला । होराड्बान् चुनोन धारासे बामा वा आमाला आधार्रि म्रिडकोलाबिरुद्ध ताबा बिभेद बिरुद्धला थोप्ताडजुगु नोन् सुनिश्चित लाबा मुला । होजा थोप्ताडजुगु दिरि ब्रिबा मुला:

- (क) रोजगारि च्योच्यो अवसर्ला थोप्ताड,
- (ख) स्वतन्त्र स्परि रोजगारि दाम्बारि याड्बा थोप्ताड,

- (ग) सेवाला सर्त थेन सुरच्छाला थोप्ताड,
- (घ) च्योच्यो पारिभ्रमिक थेन सुविधाला थोप्ताड,
- (ङ) पुरा तलब थोरि प्रसुति बिदाला थोप्ताड,
- (च) जिउन्हिलाला ताबा आधार्रि पदग्याम तात्पारि आयाड्बा थोप्ताड,
- (छ) कोलाजुगुला स्याहार सुविधा उपभोगला थोप्ताड,
- (ज) जिउन्हिला भ्रिङ्कोलादा जोखिमपुर्न ग्यात्रि लाआयाड्बा थोप्ताड ।

५१. भ्रिङ्कोलाला स्वास्थ्यला थोप्ताडरि खाराड्बा खाराड्बा ब्याबस्था लाबा मुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिला धारा-१२ से स्वास्थ्यला थुम्रि भ्रिङ्कोलादा ताबा बिभेद बिरुद्ध दिरि ब्रिबा थोप्ताडजुगु पिन्बा मुला:

- (ख) परिवार नियोजनला सुचना, सल्लाह थेन सेवालगायत पर्याप्त स्वास्थ्य सुविधा याड्बा थोप्ताड,
- (ग) ह्युल्बाला सुरक्षा गेखोरग्याम् प्रत्यक्ष लाभ याड्बा थोप्ताड,
- (घ) औपचारिक थेन अनौपचारिक तालिम थेन सिक्छा याड्बा थोप्ताड,
- (ङ) स्वरोजगारिदा स्वावलम्बन समुहजुगु थेन सहकारि गेन्दुन्जुगु गठन लाबारि याड्बा थोप्ताड,
- (च) समस्त सामुदायिक क्रियाकलापरि पो किन याड्बा थोप्ताड,
- (छ) आवास, सरसफाइ, विद्युत्, यातायात, खानेपानि थेन सन्चारला ब्याबस्थाजुगु उपभोग लाबारि याड्बा थोप्ताड ।

यातना विरुद्धला थोप्ताड

५४. 'यातना' बिमा तिला गोला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिला धारा १(१) आन्सार् 'यातना' बिबा ताम्से खाचिबाइ सार्वजनिक थोप्ताड वा सार्वजनिक थोप्ताडला हैसियतसे ग्यात लाबा खाचिबाइ म्हिग्याम वा थेला सहमति वा

मौन सहमतिग्याम खाचिबाइ म्हि वा तेस्रो म्हिग्याम् जानकारि वा साबिति किन्बा वा तेस्रो म्हिसे लाबा बिसि सङ्का लाबा ग्येला दन्द पिन्बा वा होजा म्हि वा तेस्रो म्हिदा त्रास हुन्बा वा बलजपित लाबा राड्बा उद्देश्यजुगुदा वा खाचिबाइ किसिम्ला बिभेदरि आधारित खाचिबाइ कारान्दा होजा म्हिदा सेसिसेसि पिन्बा सारिरिक वा मानसिक कठोर पिडा वा कष्ट पिन्बा ग्ये बिसि गोला ।

५५. यातना थेन स्यान क्रुर, अमानविय वा अपमानजनक व्यवहार वा दन्द विरुद्धला महासन्धि बिमा तिला गोला ?

ताम दोबा: खाचिबाइ म्हिदा यातना वा क्रुर, अमानविय वा अपमानजनक व्यवहार वा दन्द पिन्बारि आताबा थेन चुराड्बा क्रियाकलापग्याम थेनिगादेला थोप्ताडला सड्छन थेन सम्बर्द्धन लाबा महासन्धिदादा यातना थेन स्यान् क्रुर, अमानविय वा अपमानजनक व्यवहार वा दन्द विरुद्धला महासन्धि बिमुला । चु महासन्धि सङ्युक्त रास्ट सङ्घला महासभाग्याम सन १९८४ डिसेम्बर १० ला कुनु पारित तासि सन् १९८७ जुन २६ हेन्से लागु ताबा हिन्ना । चु महासन्धिरि ३३ धारा मुला । चु महासन्धिदा नेपाल्से सन् १९९१ मे १४ ला कुनु आनुमोदन् लाबा हिन्ना ।

५६. यातनाग्याम् किन्बा बयान्दा प्रमानला रूप् म्हान्बारि खाम्ला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिला धारा १५ आन्सार यातनाग्याम किन्बा बयान्दा प्रमान म्हान्बारि आखाम ।

५७. यातना पिडित्ला छतिपुर्तिला थोप्ताडला ताम्रि तिला बिमुला ?

ताम दोबा: यातनाला ग्येग्याम पीडित म्हिसे उचित थेन पर्याप्त छतिपुर्ति किन्बारि खाम्ला । यातनाला फलस्वस्म पिडित ताबा म्हिला सिसाम थेला आश्रितजुगुसे छतिपुर्ति याड्बा थोप्ताड मुला । ह्युल्ठिम कार्यान्वयन लाबा कर्मचारिजुगु, निजामति वा सैनिक, चिकित्सा कर्मचारि, सार्वजनिक थोप्ताड थेन खाचिबाइ प्रकार्ला पक्राउ, थुना वा कैदरि चिबा खाचिबाइ म्हिला थुना, सोधपुछ वा उपचाररि सङ्लग्न ताबा स्यान म्हिजुगुला तालिमरि

यातना निषेधसम्बन्धी सिक्का थेन जानकारि समावेश लातोबा तामरि जोड पिन्मुला ।

कोलाजुगुला थोप्ताड

५८. कोलाजुगुला थोप्ताडला महासन्धि बिबा तिला हिन्ना ?

ताम दोबा: कोलाजुगुला थोप्ताडला सड्छन थेन सम्बर्द्धन लाबा मोक्हयुल्सा महासन्धिदादा नोन कोलाजुगुला थोप्ताडला महासन्धि बिमुला । चु महासन्धि सड्युक्त रास्ट् सड्घला महासभाग्याम् सन १९८९ नोभेम्बर २० ला कुनु पारित तासि सन १९९० सेप्टेम्बर २ हेन्से लागु ताबा हिन्ना । चु महासन्धिरि ५४ धारा मुला । चु महासन्धिला धारा १८ आन्सार कोलाजुगुला पालनपोसनदा प्राथमिक दायित्व आमा बाबुला तामुला थेन चुदा ह्युल्सासे नोन् सहयोग लातोला । नेपाल्से चु महासन्धिदादादा सन १९९० सेप्टेम्बर १४ ला कुनु आनुमोदन लाबा हिन्ना ।

५९. कोलाजुगुदा खाराड्बा थोप्ताडजुगु पिन्बा मुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिला धारा १ रि कोलाजुगुला ग्याल्ठिमसे हाच्छान बालिग तामुला बिसि तोकाप् लाबा बाहेक १८ दिड बिमा दिला उमेरला म्हिदा कोलाजुगु म्हान्तोला बिसि परिभाषित लाबा मुला । चु महासन्धिसे कोलाजुगुदा दिरि ब्रिबा थोप्ताडजुगु पिन्बा मुला:

- (क) नाम थेन रास्टियताला थोप्ताड,
- (ख) आमा आपा थेन चिबा थोप्ताड,
- (ग) पारिवारिक पुनर्मिलनला थोप्ताड,
- (घ) कोलाजुगुला बिचार प्रकट लाबारि याड्बा थेन बिचारसे उचित मान्यता याड्बा थोप्ताड,
- (ङ) अभिव्यक्ति स्वतन्त्रताला थोप्ताड,
- (च) बिचार, बिबेक थेन धर्म स्वतन्त्रताला थोप्ताड,
- (छ) सड्गठन स्वतन्त्रताला थोप्ताड,
- (ज) राड्गला सड्छनला थोप्ताड,
- (झ) उचित जानकारिला याड्बा थोप्ताड,

- (ज) अपाङ्ग कोलाजुगुजुगुला थोप्ताङ,
- (ट) स्वास्थ्य थेन स्वास्थ्यसेवाला थोप्ताङ,
- (ठ) ह्युल्बाला सुरक्षाला थोप्ताङ,
- (ड) सिक्छाला थोप्ताङ,
- (ढ) अल्पसङ्ख्यक वा आदिबासि जनताला कोलाजुगुसे याङ्तोबा थोप्ताङ,
- (ण) फुर्सद, आराम थेन रेम्ठिम्ला क्रियाकलापजुगु लाबारि याङ्बा थोप्ताङ,
- (त) लागु पदार्थला दुस्मयोगला थोप्ताङ,
- (थ) यौन सोसनग्याम् सङ्रछन याङ्तोबा थोप्ताङ,
- (द) स्यान किसिम्ला सोसनग्याम् सुरक्षित ताबा थोप्ताङ ।

६०. कोलाजुगुदा ह्युल्सासे लातोबा दायित्व तिला तिला हिन्ना ?

ताम दोबा: चु महासन्धि आन्सार कोलाजुगुदा ह्युल्सासे लातोबा दायित्वजुगु दिरि ब्रिबा मुला:

- (क) बिभेद् लाबारि आताबा, (ख) आमाबाबु वा स्यान जिम्मेवार ष्हिजुगुसे बेवास्ता लामा तोदे स्याहार लातोबा, (ग) थोप्ताङजुगुला कार्यान्वयन लातोबा, (घ) आपा आमाला मार्गदर्शन थेन कोलाजुगुला उदयोन्मुख छम्ता अभिवृद्धि लातोबा, (ङ) दिर्घजिबन थेन बिकास लातोबा, (च) परिचय सङ्रछन लातोबा, (छ) आपाआमाग्याम बिछोड तासाम सङ्रछन पिन्तोबा, (ज) कोलाजुगुजुगुला बिदेसरि अबैध स्थानान्तरन वा अपहरणला थोप्ताङला रक्छा लातोबा, (झ) कोलाजुगुजुगुदा ज्ञानबर्द्धक जानकारि पिन्तोबा, (ञ) दुर्व्यवहार थेन उपेच्छाग्याम् सङ्रछन लातोबा, (ट) परिवारबिहिन कोलाजुगुला सङ्रछन् लातोबा, (ठ) सरनार्थी कोलाजुगुदा सङ्रछन थेन सहयोग लातोबा, (ड) कोलाजुगुला मजदुरला सङ्रछन लातोबा, (ढ) बेचबिखन, सौदाबाजी थेन अपहरन रोकथाम लातोबा, (ण) ह्युल्बाला पुनर्स्थापना लातोबा, (त) उचित न्यायिक कारबाहि लातोबा ।

६१. कोलाजुगुसे लाबा अपराधला ताम्रि चु महासन्धिसे खाराड्बा ब्याबस्था लाबा मुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिला धारा ३७ से कोलाजुगुसे लाबा अपराधला ताम दिरि ब्रिबा बमोजिम्ला ब्याबस्था लाबा मुला: (क) कोलाजुगुदा यातना आपिन्बा थेन स्यान क्रुर, अमानबिय, अपमानजनक व्यवहार वा सजाय आलाबा, (ख) १८ दिड बिमा दिला उमेर्ला म्हिजुगुग्याम् लाबा कसुरजुगुदा मृत्युदन्ड वा आजिबन काराबासला सजाय आपिन्बा, (ग) कोलाजुगुला खाचिबाइ स्वतन्त्रता अपहरन आलाबा, (घ) सक्षम थेन स्वतन्त्र अदालतग्याम् उपचार याड्तोबा ।

६२. कोलाजुगुला सिक्छादा ह्युल्सासे खाराड्बा-खाराड्बा ब्याबस्था लातोमुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिला धारा २८ आन्सार ह्युल्सासे कोलाजुगुला सिक्छा सम्बन्धमा दिरि ब्रिबा ब्याबस्था लातोला: (क) प्राथमिक सिक्छा मोकोन्दा अनिवार्य थेन निःसुत्क उपलब्ध लाबा, (ख) प्रत्येक कोलाजुगुदा माध्यमिक सिक्छा उपलब्ध लाबा थेन माध्यमिक सिक्छारि थेनिगादेला गुड्रि दोना लाबा, (ग) छेमताला आधाररि मोकोन्दा डिकपा साधनजुगुग्याम् उच्च सिक्छा याड्खाम्बा लाबा, (घ) मोकोन कोलाजुगुजुगुदा सइछिक थेन व्यावसायिक जानकारि पिन्बा, (ङ) बिद्यालयजुगुरि नियमित हाजिरिदा प्रोत्साहित लाबा थेन पढाइ ख्लाबाजुगुला सड्ख्या मार ताइना लाबा ल्हानान उपायजुगु सोबा मुला ।

६३. ससस्त्र सड्घर्षला दुयुरि कोलाजुगुदा ह्युल्साला खाराड्बा दायित्व तामुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिला धारा ३८ आन्सार सशस्त्र सड्घर्षला दुयुरि कोलाजुगुदा ह्युल्साला दिरि ब्रिबा आनुसार्ला दायित्व तामुला: (क) मोक्ह्युल्सा मानबिय ग्याल्टिमरि ससस्त्र सड्घर्षला ताम्रि ह्युल्सासे कोलाजुगुथेन सम्बन्धित ब्याबस्थाजुगुला आदर लाबा, (ख) १५ दिड बिमा दिला कोलाजुगुदा लडाईरि प्रत्यक्ष पो किन्बारि आलाबा ब्याबस्था

लाबारि हरसम्भव उपायजुगु किन्तोबा, (ग) १५ दिड आकोइबा खाचिबाइ म्हिदा सशस्त्र सेनारि भर्ना लाबारि कातोबा मुला, (घ) १५ दिड कोइसाइ १८ दिड आकोइबा म्हिजुगुरि भर्ना लामा जेठोदा प्राथमिकता पिन्तोबा, (ङ) मोक्हयुल्सा मानबिय ग्याल्ठिम आन्सार ससस्त्र लडाइग्याम् गैरसैनिक नाग्रिक्दा जोगाप लाबा राड्ला दायित्व ताबासे ससस्त्र लडाइग्याम् प्रभावित कोलाजुगुजुगुला सड्छन थेन स्याहार लाबा तामरि आवश्यक थेन उपयुक्त कदमजुगु किन्तोबा ।

आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगुला थोप्ताड

६४. आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगु बिबा खाला हिन्ना ? आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगुजुगु गादे प्रकार्ला तामुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धि आन्सार बिदेसरि तलब याड्बा ग्येरि लागाप लाबा, लागाप ताबा वा लापाप ताबा म्हिदा आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगु बिमुला । चु महासन्धिसे आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगुजुगुदा ब्रात समुहरि बिभाजन लाबा मुला: (१) सिमाछेत्रला ग्यात्लाबाजुगु, (२) बिदेसि प्रतिष्ठानला ग्यात्लाबाजुगु, (३) मौसमि ग्यात्लाबाजुगु, (४) यात्रा सुचिला ग्यात्लाबाजुगु, (५) आयोजनारि ग्यात्लाबाजुगु, (६) सामुहिक ग्यात्लाबाजुगु, (७) बिसेस् रोजगारिला ग्यात्लाबाजुगु, (८) स्वरोजगार ग्यात्लाबाजुगु ।

६५. कस्ता म्हिजुगु आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगु आहिन् ?

ताम दोबा: चु महासन्धि आन्सार मोक्हयुल्सा सड्घगेन्दुन् थेन निकायरि ग्यात लाबा म्हि, कुटनितिज्ञ, लगानि लाबा, सरनार्थी थेन ह्युल्साआरेबा म्हि, बिद्यार्थी थेन प्रसिक्छार्थिजुगु आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगु आहिन् ।

६६. आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगु थेन थेला परिवार्ला सदस्यजुगुला थोप्ताडला सड्छनला मोक्हयुल्सा महासन्धि बिसि तिला गोला ?

ताम दोबा: आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगु थेन थेला परिवारका सदस्यजुगुला म्हिला थोप्ताड सड्छन लाबारि संयुक्त ह्युल

सङ्घला महासभासे चु महासन्धिदादादा सन् १९९० डिसेम्बर १८ रि पारित लाबा हिन्ना । सन् २००३ जुलाइ १ हेन्से लागु ताबा मुला । चुरि ९३ ओटा धारा मुला । नेपाल्से चु सन्धिदा लान्देदोना हस्ताक्षर थेन आनुमोदन लाबा मुला ।

६७. आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगुला खाराङ्बा थोप्ताङ्जुगुदा सुनिश्चित लाबा मुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिदा आनुमोदन् लाबा हरेक ह्युल्से आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगुबीच ह्युल्साताला आधाररि बिभेद् आलाबा तामदा सुनिश्चित लातोला । होराङ्बान्, चु महासन्धिला पक्छह्युल्से आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगु थेन थेला परिवारला सदस्यजुगुदा नोन् आर्थिक, कोलाजुगुला थेन रेम्ठिम्ला थोप्ताङ्जुगु, नागरिक थेन राजनितिक थोप्ताङ्जुगु उपलब्ध लातोमुला । चुला चुराङ्लासिन्, चु महासन्धिसे जातिय बिभेद बिरुद्धला थोप्ताङ्, म्रिङ्कोला थोप्ताङ् थेन कोलाजुगुला थोप्ताङ्ला सवालजुगुदा नोन बिसेस् ध्यान पिनसि आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगुला म्हिला थोप्ताङ्जुगुला सङ्रछन लाबा दायित्व पक्छ ह्युल्जुगुदा पाङ्बा मुला ।

६८. आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगु थेन थेनिजुगुला परिवारला सदस्यजुगुदा खाराङ्बा झमला थोप्ताङ्जुगुला ब्याबस्था लाबा मुला ?

ताम दोबा: अनिवार्य झमविरुद्ध सङ्रछनला थोप्ताङ्, रोजगारि पिन्बा देसला नागरिकसरह न्युनतम रोजगारिला सहुलियत थेन सुविधा याङ्बा थोप्ताङ्, अतिरिक्त दुयुरि लाबा ग्यात, ग्ये समय, साप्ताहिक बिदा, तलबि बिदा, सुरक्षा, स्वास्थ्यला थोप्ताङ् आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगु वा थेला परिवारला सदस्यजुगुदा तातोला । होराङ्बा तामजुगुरि रोजगारि पिन्बा ह्युल्ला नागरिक बिमा कम सहुलियत आताबा लासि छतिपुर्ति याङ्बा थोप्ताङ् आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगुदा ताला । होराङ्बान्, आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगु वा थेनिला परिवारला सदस्यजुगुदा रोजगारि पिन्बा ह्युल्ला नागरिकथेन च्यो च्योच्यो ताबा थोप्ताङ् थेन ह्युल्बा सुरच्छाला थोप्ताङ् मुला । तर, कठोर झम

थोसिला कारावासला सजाय याडबा अवस्थारि होराड्बा थोप्ताड निलम्बित वा नियन्त्रित ताबारि खाम्ला ।

६९. आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगुदा ट्रेड युनियन थेन सङ्घ सस्थारि मुबा थोप्ताड मुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिसे आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगुदा ट्रेड युनियन थेन सङ्घ गेन्दुन्रि आबद्ध ताबा थेन चुला चिसाड थेन क्रियाकलापजुगुरि सहभागि ताबा थोप्ताड पिन्बा मुला । रोजगारि पिन्बा ह्युलरि ट्रेड युनियन थेन सङ्घजुगु गठन लाबारि याड्बा स्वतन्त्रता नोन् आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगुदा चु महासन्धिसे पिन्बा मुला ।

७०. उत्पत्तिला ह्युल्, रोजगारिला ह्युल् थेन ग्याम्ला ह्युल् बिबा तिला ?

ताम दोबा: चु महासन्धि आन्सार केबा ह्युल् बिबा आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगु जुन ह्युलला नागरिक हिन्ना, होजान ह्युलदा गोतोबा मुला । रोजगारिला ह्युल् बिबा आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगुसे खाचिबाइ पारुस्रम याड्बा ग्यात लाबान, ग्यात लागाप लाबा वा लागाप लाबा ह्युल् म्हान्तोला । होराड्बान्, ग्याम्लि मुबा ह्युल् केबा ह्युल्ग्याम् रोजगारिला ह्युल्दोना थेन रोजगारिला ह्युल्ग्याम् केबा वा चिबा ह्युल्दोना खाबा निबा ग्यामला ह्युल् बिसि गोतोला ।

७१. आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगु थेन थेनिला परिवारला सदस्यजुगुला थोप्ताडला खाराड्बा खाराड्बा ब्याबस्था मुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिरि आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगु थेन थेनिला परिवारला सदस्यजुगुदा बिभिन्न थोप्ताडजुगु सुनिश्चित लाबा मुला । होजा थोप्ताडजुगु चुराड्बा मुला: (क) खाचिबाइ ह्युल् ख्लाबारि याड्बा थोप्ताड, (ख) केबा ह्युल्रि खाचिबाइ दुयुरि प्रवेश लाबारि थेन चिबा याड्बा थोप्ताड, (ग) सोबारि याड्बा थोप्ताड, (घ) यातना, क्रुर, अमानबिय वा अपमानजनक व्यवहार विरुद्धला थोप्ताड, (ङ) दासता बिरुद्ध सङ्घनला थोप्ताड, (च) बिबेक थेन धर्मला स्वतन्त्रताला थोप्ताड, (छ)

बिचार थेन म्हिला स्वतन्त्रताला थोप्ताड, (ज) सम्पत्तिला स्वामित्वग्याम् स्वेच्छाचारि हस्तक्षेप बिरुद्ध सड्रछनला थोप्ताड, (झ) स्वतन्त्रता थेन म्हिला सुरक्षाला थोप्ताड, (ञ) कुटनितिक निकायग्याम् सड्रछन थेन सहयोगला याचना लाबारि याड्बा थोप्ताड, (ट) ग्याल्टिमला हाच्छा च्योच्योताला थोप्ताड, आपतकालिन स्वास्थ्य सुविधाला थोप्ताड, (ठ) उत्पत्तिला ह्युलथेन रेम्ठिम्ला सम्बन्ध कायम लाबारि याड्बा थोप्ताड, (ड) निजि सम्पत्तिला प्रयोग्ला थोप्ताड, सुचनाला थोप्ताड, (ढ) रेम्ठिम्ला पहिचान्ला सड्रछनला थोप्ताड, (ण) परिचय-पत्र थेन यात्राला कागजातजुगु (राहदानि, भिसा, स्रम अनुमति-पत्र करार आदि) थान्बा, याड्बा थेन सुरक्षित लाबा थोप्ताडजुगु आदि ।

७२. आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगुला कोलाजुगुला खाराड्बा थोप्ताडजुगुला ताम्रि चु महासन्धिसे ब्याबस्था लाबा मुला ?

ताम दोबा: आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगुला कोलाला नाम जन्मदर्ता, नागरिकताला थोप्ताड, आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगुला कोलाजुगुदा च्योच्योताला आधार्रि सिक्छारि पहुचला थोप्ताड राड्बा थोप्ताडजुगुला बारेरि चु महासन्धिसे ब्याबस्था लाबा मुला ।

७३. अभिलेखबद्ध ग्यात्लाबाजुगु थेन अभिलेखबद्ध आताबा ग्यात्लाबाजुगु बिमा तिला गोला ?

ताम दोबा: रोजगारिला ह्युल्रि होजा ह्युलला ग्याल्टिम आन्सार् वाड्बा, बसोबास लाबा थेन ग्यात लाबा अनुमति याड्बा आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगुदा अभिलेखबद्ध ग्यात्लाबाजुगु (Documented Worker) बिमुला । तासाय्नोन रोजगारिला ह्युल्रि वाड्बा, बसोबास लाबा थेन ग्यात लाबा अनुमति आयाड्बा आप्रबासि ग्यात्लाबाजुगुदा अभिलेखबद्ध आताबा ग्यात्लाबाजुगु (Undocumented Worker) बिमुला ।

अपाङ्गता ताबा म्हिजुगुला थोप्ताङ

७४. अपाङ्गता ताबा म्हि बिसि तिला गोला ?

ताम दोबा: चु महासन्धि आन्सार अपाङ्गता ताबा म्हि बिबा दिर्घकालिन अशक्तताग्याम् सिर्जित सारिरिक, मानसिक, बौद्धिक वा इन्द्रिय सम्बन्धि कमजोरि थेन थेला बिभिन्न अवरोधला कारान् ह्युल्बार्नि स्यान् म्हिसरह च्योच्यो आधार पुर्न थेन प्रभावकारि ढङ्गारि सहभागि ताबारि बाधा ताबा म्हिदा नोन गोमुला ।

७५. अपाङ्गता ताबा म्हिजुगुला थोप्ताङला महासन्धि बिबा तिला ?

ताम दोबा: सङ्घुक्त रास्ट सङ्घला महासभासे सन् २००६ रि पारित लाबा अपाङ्गता ताबा म्हिजुगुरि म्हिला थोप्ताङ सङ्घन लाबा महासन्धिदा 'अपाङ्गता ताबा म्हिजुगुला थोप्ताङला महासन्धि २००६' बिमुला । चु महासन्धिरि ५० धारा मुला । चु महासन्धिसे अपाङ्गता ताबा म्हिला मर्यादा, सम्मान, सहभागिता थेन समाबेसिकरण, मर्यादा, च्योच्यो अवसरदा म्हिला थोप्ताङला आधारभुत सिद्धान्तजुगुदा आत्मसात् लाबान अपाङ्गता ताबा म्हिजुगुसे नोन् स्यान् म्हि सरह मोकोन प्रकारला म्हिला थोप्ताङ च्योच्यो रूपसे उपभोग लाबारि याङ्बा ब्याबस्था लाबा मुला । चु महासन्धिला स्वैच्छिक आलेख (optional protocol) नोन् मुला, चुरि १८ धारा मुला । नेपालसे चु महासन्धि थेन चुला स्वैच्छिक आलेखदा २००८ जनवरी ३ रि हस्ताक्षर लासि २००९ डिसेम्बर २७ ला कुनु पिन्बारि ब्याबस्थापिका संसदग्याम् आनुमोदन् लाबा हिन्ना ।

७६. अपाङ्गता ताबा म्हिजुगुदा खाराङ्बा थोप्ताङजुगु सुनिश्चित लातोमुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिदा आनुमोदन् लाबा ह्युल्सासे अपाङ्गता ताबा म्हिजुगुदा दिरि त्रिबा थोप्ताङजुगु सुनिश्चित लातोमुला: स्तरयुक्त जिबनयापन थेन ग्यात याङ्बा थोप्ताङ,

सम्पत्तिला थोप्ताड, रोजगारि वा स्वरोजगारिला अवसररि प्रर्वद्धन,
 स्वास्थ्य थेन सिक्छाला थोप्ताड (सांकेतिक ग्योत् थेन ब्रेललिपिरि डोबारि याड्बा,
 राड्ला इच्छा आन्सार्ला व्यावसायिक वा व्यवहारिक सिक्छा,
 अवसर थेन छात्रवृत्ति,
 सार्वजनिक संरचना, सार्वजनिक यातायत थेन स्थानजुगुरि पहुँचला थोप्ताड,
 उचित थेन आधारभुत स्वास्थ्य सेवा थेन बासस्थानला थोप्ताड,
 गरिबि निवारनला लघुवित्तीय योजना,
 राजनितिक थेन सार्वजनिक जिबनरि सहभागिताला थोप्ताड,
 सुचना याड्बा थोप्ताड थेन गोपनियताला थोप्ताड, गुनस्तरिय जिबनस्तर थेन ह्युल्बाला जिबनरि सहभागिताला थोप्ताड,
 रेम्ठिम्ला जिबन, मनोरञ्जन, विश्राम थेन खेलकुदरि सहभागिताला थोप्ताड ।

७७. अपाङ्गता ताबा म्हिला थोप्ताडदा सङ्रछन लाबारि ह्युल्सादा खाराड्बा दायित्व सिर्जना लाबा मुला ?

ताम दोबा: ह्युल्सासे अपाङ्गता ताबा म्हिदा बिना बिभेद् मोकोन म्हिला थोप्ताड थेन आधारभुत स्वतन्त्रतादा पुर्नस्तरि सुनिश्चित लातोमुला । चु महासन्धिरि मुबा थोप्ताडजुगुला उपभोग लाबारि अपाङ्गता ताबा म्हिजुगुदा सक्षम सोबा पक्छह्युल्जुगुसे मापदन्ड गिक तयार लातोला । होराड्बान्, सम्बन्धित ह्युल्सासे अपाङ्गता ताबा म्हिला थोप्ताडला सचेतना, सामर्थ्य थेन योगदान अभिवृद्धि लातोमुला । अपाङ्गताथेन सम्बन्धित पुरातनबादि धारना थेन पुर्वाग्रहजुगुदा निरुत्साहित लाबारि सम्बन्धित ह्युल्सासे सचेतना अभिवृद्धिदा व्यापक स्तररि अभियान सञ्चालन लातोला ।

७८. ह्युल्साला मुख्य प्राथमिकता तिला हिन्ना ?

ताम दोबा: ह्युल्सासे प्रभावकारि ग्याल्ठिम थेन निति-नियमजुगु तर्जुमा लातोमुला । होजा ग्याल्ठिम थेन निति-नियमजुगुदा सफलतापूर्वक कार्यान्वयन लाबारि ह्युल्सासे उपयुक्त संयन्त्र

निर्माण लातोला । होराड् लासि, महासन्धि कार्यान्वयनला अवस्थादा ह्युल्सा थेन मोक्ह्युल्सा स्तरग्याम दुयुरि अनुगमन्ला ब्याबस्था लातोला ।

बलपुर्बक बेपत्ता सोबा ग्ये विरुद्धला थोप्ताड

७९. बेपत्ता ताबा अवस्थादा खाराड्लासि परिभासित लाबा मुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धि आन्सार् बलपुर्बक बेपत्ता बिबा म्हिदा ग्यालठिमला सड्छनग्याम् ग्याप्से लाबारि स्वतन्त्रताला हरन लासि होजा तथ्यदा अस्विकार लाबा वा बेपत्ता म्हिला अवस्थाला चुराड्लासिन् थेला बारेरि खाचिबाइ जानकारि आपिन्बा हिसाबसे ह्युल्साला प्रतिनिधिजुगु वा ह्युल्साला अख्तियारि, समर्थन वा सम्मतिथेन ग्यात लाबा म्हि वा समुहजुगुग्याम् लाबा पक्राउ, थुनछेक, अपहरण वा स्वतन्त्रताग्याम् बन्धित लाबा स्यान स्वस्मदा म्हान्ला ।

८०. बलपुर्बक बेपत्ता लाबा मोकोन म्हिजुगुला सड्छनला मोक्ह्युल्सा महासन्धि बिमा तिला तिला गोला ?

ताम दोबा: ह्युल्ला ह्युल्ला सरकारजुगुग्याम् म्हिदा विभिन्न बहानारि बेपत्ता सोबा ग्येदा गुबारि सड्युक्त रास्ट सड्घला महासभाग्याम् सन् २००६ डिसेम्बर २० ला कुनु पारित ताबा सन्धिदा 'बलपूर्वक बेपत्ता ताबा मोकोन् म्हिजुगुला सड्छनला मोक्ह्युल्सा महासन्धि' बिमुला । नेपालसे चु सन्धिदा दान्देदोना याहिक लाबा आरे, आनुमोदन नोन लाबा आरे ।

८१. म्हिजुगुदा बलपुर्बक बेपत्ता सोबा ग्येदा चु महासन्धिसे खाराड्लासि सम्बोधन लाबा मुला ?

ताम दोबा: चु महासन्धिला प्रावधानआन्सार खालाइदा बलपुर्बक बेपत्ताला भागिदार सोबारि आयाड । युद्धला अवस्था वा त्रास, आन्तरिक राजनितिक अस्थिरता वा सार्वजनिक सड्कट वा स्यान खाचिबाइ परिस्थितिरि बलपुर्बक बेपत्ता लाबा ग्येदा जायज बिबारि पाड्बारि आखाम बिसि चु महासन्धिसे स्पस्ट लाबा मुला । चुराड्लासिन्, खाचिबाइ गैरसैनिक, सैनिक वा स्यान

सार्वजनिक थोप्ताडला आदेश वा निर्देशन म्हान्बा स्पष्टोक्तिसे बलपुर्बक बेपत्ताला कसुरला औचित्य पुस्टि ताबारि आखाम बिसि उल्लेख लाबा मुला ।

८२. बलपुर्बक बेपत्ता लाबा म्हिजुगुला ताम्रि ह्युल्सासे खाराड्बा उपचारला ब्याबस्था लातोला ?

ताम दोबा: चु महासन्धि आन्सार्, ह्युल्साला अखितयारि, समर्थन वा सम्मति याड्बा आलाबा म्हिजुगु वा म्हिजुगुला समुहजुगुग्याम् लाबा बेपत्ता लाबा ग्येजुगुला अनुसन्धान लाबारि थेन होजाला लागि जिम्मेवार मुबाजुगुदा न्यायला ओन्साड्ब्रि बाबारि हरेक ह्युल्सासे उपयुक्त उपायजुगु किन्तोला । चुराड्बालासिन्, हरेक ह्युल्सासे बलपुर्बक बेपत्तादा राड्बला फौजदारि ग्याल्ठिमरि अपराध कायम लाबारि तोबा उपायजुगु किन्तोबा ताम सन्धिरि बिबा मुला । हरेक ह्युल्सासे बलपुर्बक बेपत्ताला कसुरदा गम्भीरतासे उपयुक्त सजायजुगुग्याम् दन्डनिय सोतोला ।

८३. बलपुर्बक बेपत्ता लाबा ग्येदा खाराड्बा प्रकार्ला अपराध पाड्बा मुला ? चुराड्बा अपराधला हदम्याद तामुला ?

ताम दोबा: चु सन्धिसे परियोजना लाबाआन्सार् व्यापक थेन सुनियोजित स्परि लाबा बलपुर्बक बेपत्ताला ग्ये मानवता विरुद्धला अपराध तामुला बिसि पाड्बा मुला । चुदा मोक्ह्युल्सा फौजदारि अदालतला विधान (रोम विधान) १९९८ से नोन् 'मानवता विरुद्धला अपराध' बिबा मुला । फौजदारि कारबाहिला हदम्याद आरे तर चु कसुर अटुट स्परि तामुला बिसि पुस्टि तातोला ।

मोक्ह्युल्सा मानवीय ग्याल्ठिम

८४. मोक्ह्युल्सा मानबिय ग्याल्ठिम बिमा तिला गोला ?

ताम दोबा: मोक्ह्युल्सा मानबिय ग्याल्ठिम बिबा युद्ध वा सशस्त्र सड्घर्षला दुयुरि लागु ताबा ग्याल्ठिमदा बिमुला । चुसे मोक्ह्युल्सा वा ह्युल्सा युद्ध वा ससस्त्र सड्घर्षदा नियमित लाबा, युद्ध वा ससस्त्र सड्घर्षग्याम् थोन्बा पिडा वा असरदा

कम लाबा थेन प्रत्यक्ष स्परि युद्ध वा ससस्त्र सङ्घर्षरि सहभागि आताबा थेन खाचिबाइ कारान्बस युद्ध वा ससस्त्र सङ्घर्षरि पो किन्बारि असछम म्हिजुगुला सुरछा लाबा, चुराङ्गलासिन् थेनिजुगुला बिरुद्धरि खाचिबाइ अमानबिय व्यवहार लाबारि रोक लाबा मुला । चुदा युद्धला ग्याल्ठिम वा ससस्त्र द्वन्द्वला ग्याल्ठिम नोन् बिसि डासेमुला । होराङ्ग लासि युरोपेलि ह्युल् स्विट्जरल्यान्डला जेनेभा सहररि पारित ताबासे चु सन्धिजुगुदा जेनेभा महासन्धि नोन् बिबा लामुला । मोक्ह्युल्सा मानबिय ग्याल्ठिम्ला प्रमुख स्रोत बिबा जेनेभा महासन्धिजुगु थेन चुला अतिरिक्त प्रलेखजुगु हिन्ना ।

८५. जेनेभा महासन्धिजुगु तिला तिला हिन्ना ?

ताम दोबा: जेनेभा महासन्धिजुगु गोर बलि मुला: गिकछा महासन्धि युद्धला मैदानरि घाइते थेन बिरामि ताबा सैनिकजुगुला अवस्था सुधार, न्हिछा महासन्धि समुद्ररि घाइते, बिरामि थेन सङ्कटग्रस्त जहाजला ससस्त्र सेनाला सदस्यजुगुला अवस्था सुधार, सोम्छा महासन्धि युद्धबन्दिजुगुथेन लाबा व्यवहार, बलिछा महासन्धि युद्धला दुयुरि गैरसैनिक म्हिजुगुला सङ्ग्रहन ।

८६. जेनेभा महासन्धिसे बिसेस लासि खाल्ला सुरछारि ध्यान पिन्मुला ?

ताम दोबा: जेनेभा महासन्धिसे युद्धग्याम् पिडित ताबाजुगुला सुरक्षाला प्रत्याभूति लामुला । चुसे खासलासि ससस्त्र सङ्घर्षरि वा युद्धरि प्रत्यच्छ स्परि पो आकिन्बा म्हिजुगु, पाङ्गे: नाबा, घाइते तासि छात्पारि आखाम्बा योद्धाजुगु, थुनारि मुबा, हतियार न्हाबा योद्धाजुगु थेन सर्वसाधारन नागरिकजुगुला सुरछारि ध्यान पिन्मुला ।

८७. जेनेभा महासन्धिला खाराङ्बा महत्त्व मुला ?

ताम दोबा: बिसेस् लासि चु सन्धि युद्धला दुयुरि आकर्षित ताबासे बिस्वरि युद्धग्याम् वा युद्धला कारान्ग्याम् ल्हेबान निबा म्हिला स्हु थेन छतिदा कम लाबारि, युद्धदा नियमित थेन व्यवस्थित लाबारि, गैर नागरिकला सङ्ग्रहन लाबारि वा पिडा

थोन्वारि आपिन्वारि चु मोक्हयुल्सा जेनेभा महासन्धिला महत्त्व मुला ।

८८. आन्तरिक ससस्त्र सङ्घसरि मोक्हयुल्सा मानबिय ग्याल्ठिमला खाचिबा खाचिबा दस्ताबेजजुगु लागु तामुला ?

ताम दोबा: आन्तरिक ससस्त्र सङ्घसरि जेनेभा महासन्धिला साभा धारा ३ थेन जेनेभा महासन्धिला न्हिछा अतिरिक्त प्रलेख लागु तामुला ।

८९. जेनेभा महासन्धिला धारा ३ दा तिल्दा साभा धारा पाङ्बा हिन्ना ?

ताम दोबा: गोर ब्लि जेनेभा महासन्धिजुगुला धारा ३ रि आन्तरिक द्वन्द्व वा ससस्त्र सङ्घसरि द्वन्द्वरत पक्छजुगुसे पालना लातोबा न्युनतम मानबिय ब्यबहारजुगु ताबा गिक्नोन प्रकारला ग्याल्ठिम ब्याबस्था उल्लेख लाबा मुलासे जेनेभा महासन्धिजुगुला धारा ३ दा 'साभा धारा' पाङ्बा हिन्ना ।

९०. जेनेभा महासन्धिजुगुला साभा धारा ३ आन्सार न्युनतम् मानबिय व्यवहारजुगु न्हाङ्गि खाराङ्बा खाराङ्बा ब्यबहारजुगु तामुला ?

ताम दोबा: जेनेभा महासन्धिजुगुला साभा धारा ३ आन्सार युद्धरत पक्छजुगुसे पालना लातोबा न्युनतम मानबिय व्यवहारजुगु चुराङ्बा मुला:

१. सङ्घसरि सक्रिय स्मरि पो आकिन्बा म्हिजुगु, ससस्त्र सेनाला हतियार ख्लाबा म्हिजुगु, घाइते वा बिरामि तासि नजरबन्दरि वा स्यान खाचिबाइ कारानसे लडाइग्याम अलग ताबा म्हिजुगुदा जाति, धर्म, बिस्वास, लिङ्ग, जन्म, न्होर वा होराङ्बान् आधारि बिभेद आलाना आजिबाइ परिस्थितिरि नोन् लातोबा मानबिय व्यवहार ।

२. बिरामी थेन घाइते म्हिजुगुला सङ्कलन लासि तोबा हेरचाह लातोबा मानबिय ब्यबहार ।

९१. जेनेभा महासन्धिजुगुला साभा धारा ३ आन्सार लाबारि आताबा ब्यबहारजुगु खाचिबा खाचिबा हिन्ना ?

ताम दोबा: सङ्घर्सरि सक्रिय स्परि पो अबकिन्बा म्हिजुगु, ससस्त्र सेनाला हतियार ख्लाबा म्हिजुगु, घाइते वा बिरामि तासि नजरबन्दरि वा स्यान खाचिबाइ कारान्से लडाइग्याम् अलग ताबा म्हिजुगुला बिरुद्धरि दिरि ब्रिबा ब्यबहारजुगु लाबारि आतामुला:

सात्पा थाबा, अङ्गभङ्ग, यातना,
बन्धक सोबा,
ब्यक्तिगत मर्यादारि आघात लाबा, बिसेस् लासि अपमानजनक
थेन होच्याप लाबा ब्यबहार,
ग्याल्टिम आन्सार सोबा अदालतला निर्णय आताना दन्ड पिन्बा
थेन चुदा कार्यान्वयन लाबारि ।

९२. जेनेभा महासन्धिला पालना खालाखालासे लातोला ?

ताम दोबा: युद्ध वा ससस्त्र द्वन्द्वरि मुबा पछजुगुसे जेनेभा महासन्धिला पालना लातोमुला ।

९३. जेनेभा महासन्धिला पालना आलासाम खाराड्बा कारबाहि ताखाम्ला ?

ताम दोबा: मानबिय ग्याल्टिमला पालना आलासाम युद्ध अपराध वा मानवता बिरुद्धला अपराध वा चुराड्लासिन मानवला जिबन, स्वतत्रता थेन मर्यादाला उल्लङ्घन लाबा म्हान्बा मुला । चुराड्बा अपराध लाबा बिरुद्ध मोक्हयुल्सा फौजदारि अदालतरि ग्याल्टिम आन्सार कारबाहि ताखाम्ला ।

आदिबासि जनताजुगुला थोप्ताड

९४. मोक्हयुल्सा स्रम सङ्गठनला महासन्धि नं. १६९ बिसि तिला तिला गोला ?

ताम दोबा: मोक्हयुल्सा स्रम सङ्गठनका महासन्धि नं. १६९ बिबा आदिवासिजुगुला बिसिस्ट पहिचान, संस्कृति थेन जिबन पद्धति लगायतला व्यापक थोप्ताडजुगु मुबा मोक्हयुल्सा सन्धि बिबा गोला । चु महासन्धिरि भुमि, भुभाग थेन स्रोत, आत्मनिर्नि

बिकास्ला प्राथमिकताला थोप्ताडदा स्वब्याबस्थापन थेन सहब्याबस्थापनला रूपरि पहिचान लाबा लगायतला प्रावधानजुगु थान्बा मुला । महासन्धिला आनुमोदन लामा हेन्से मोक्हयुल्सा ग्याल्ठिम आन्सार सम्बन्धित ह्युल्से चुला प्रावधानजुगुदा ह्युल्सा तहरि कार्यान्वयन लाबा ग्याल्ठिम दायित्व स्त्रिजना तामुला ।

९५. मोक्हयुल्सा स्रम सङ्गठनला महासन्धि नं. १६९ दा नेपाल्से खाइमा आनुमोदन् लाबा हिन्ना ?

ताम दोबा: मोक्हयुल्सा स्रम सङ्गठनला महासन्धि नं. १६९ दा नेपाल्से २०६४ साल भाद्र २८ ला कुनु आनुमोदन लाबा हिन्ना ।

९६. महासन्धि नं. १६९ न्हाङ्गि ह्युल्साला दायित्व तिला हिन्ना ?

ताम दोबा: महासन्धि नं. १६९ न्हाङ्गि आदिबासिजुगुथेन परामर्स थेन थेनिगादेला प्रतिनिधित्व लासि सङ्गन्त्रजुगु सोबा थेन सन्चालन लाबा, आदिबासिजुगुथेन परामर्स लासि परामर्शदा उपयुक्त सङ्गन्त्र थेन प्रक्रियाजुगु स्थापित लाबा, मुलुकला स्यान समुदायजुगुथेन च्योच्यो हङ्गिसियतरि मोकोन आधिकार उपभोग सुनिश्चित लाबा, आदिबासिजुगुला ह्युल्बाला, आर्थिक थेन रेम्ठिम्ला थोप्ताडजुगु पुर्नरूपरि उपभोग लाबारि प्रबर्द्धन लाबा, आदिबासिजुगु थेन मुलुकला स्यान समुदायला गुङ्गि दान्दे मुबा ह्युल्बाला आर्थिक दुरि थुम्ना लाबा, थेन आदिबासिजुगुला गेन्दुन्जुगुदा प्रबर्द्धन थेन सहयोग लाबा ह्युल्साला मुख्य दायित्वजुगु हिन्ना ।

९७. आदिबासिजुगुला सहभागिता महासन्धि नं. १६९ रि खाराङ्बा ब्याबस्था लाबा मुला ?

ताम दोबा: महासन्धि नं. १६९ ला धारा ६.१(ख) आन्सार सरखार्से "सम्बन्धित समुहजुगुसे थेनिगादेदा सरोकार थान्बा निति थेन गेखोरजुगुला कार्यान्वयनदा जिम्मेवार निर्वाचित गेन्दुन थेन प्रसासनिक थेन स्यान अङ्गजुगुला निर्णय किन्बा मोकोन तहजुगुरि स्वतन्त्रतापुर्बक थेन कम्तिरि नोन जनसङ्ख्याला स्यान समुहजुगुसे राङ्बान सहभागि तायाङ्बा माध्यमजुगु सोतोमुला बिसि ब्याबस्था लाबा मुला ।